

KOPPÁNY KRISZTIÁN–SOLT KATALIN–
HUNYADI ZSUZSANNA

Fesztiválok gazdasági hatáselemzése

Tanulmányunk nyolc – 2017-ben és 2018-ban megrendezett, néhány tíz milliótól több száz millió forintosig terjedő költségvetésű – magyarországi fesztivál gazdasági hatásainak összehasonlító elemzését mutatja be. A szervezők költségvetési adatait számítógépes űrlapokkal és mélyinterjúkkal vettük fel, a fesztivállátogatói költségeket helyszíni, személyes megkérdezésem alapuló, kérdőíves felmérésekkel vizsgáltuk. A hatáselemzést országos és regionális input-output táblákkal és multiplikátorokkal végeztük. A nyolc fesztivál együttes országos hozzáadottértékhatása meghaladja az 1,6 milliárd forintot, teljes munkaidejű egyenértékes létszámmal számított foglalkoztatási hatásuk 400–450 fő körüli, a szociális hozzájárulási adót és egyéni járulékokat, személyi jövedelemadót és nettó termékadókat is magában foglaló adóhatásukat pedig 1,1-1,2 milliárd forintra becsüljük. Az egyedi hatáselemzések eredményeinek általánosításával kimutatjuk, hogy a Magyar Fesztivál Szövetségnél nyilvántartott, közel 300 fesztivál nemzetgazdasági jelentősége a teljes utazásszervezés, utazásközvetítés ágazatéhoz hasonló.*
Journal of Economic Literature (JEL) kód: C67, L83, Z31.

* A tanulmány az EFOP-3.6.1-16-2016-00012 kódszámú, Innovatív megoldásokkal Zala megye K + F + I tevékenysége hatékonyságának növeléséért című projekt keretében, annak támogatásával készült. Köszönettel tartozunk továbbá a vizsgált fesztiválok szervezőinek és kérdőíves felméréseinkben részt vett látogatóinak értékes válaszaikért, Szabari Péternének és Simor Máté Péternek (KSH Nemzeti Számlák Főosztály), a fesztiválszakma képviselőinek, valamint a kutatócsoport tagjainak a gondolkodásunkat segítő konzultációkért. Hálásak vagyunk a tanulmány lektorának a kéziratához fűzött hasznos észrevételeiért, módosítási, kiegészítési javaslataiért. Ezeket is igyekeztünk megfogadni és beépíteni a végleges változatba.

Koppány Krisztián egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar; tudományos főmunkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar (e-mail: koppanyak@sze.hu).

Solt Katalin professzor emerita, Budapesti Gazdasági Egyetem (e-mail: solt.katalin@uni-bge.hu).

Hunyadi Zsuzsanna tudományos munkatárs, Budapesti Gazdasági Egyetem (e-mail: hunyadi.zsuzsanna@uni-bge.hu).

A kézirat első változata 2020. január 10-én érkezett szerkesztőségünkbe.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18414/KSZ.2020.6.585>

Bevezetés

Az elmúlt években mindannyian tapasztalhattuk, hogy országszerte gombamódra szaporodnak a fesztiválnak nevezett rendezvények. Tavasztól őszig minden hétvégén számos programra kerül sor. Az ezek iránti érdeklődést jól mutatja egy reprezentatív felmérés (*Sulyok* [2010]), amely szerint a lakosság már az előző évtized végén is nagy arányban vett részt ilyen rendezvényeken. A fesztiválok látogatása fontos kulturális, szórakozási formává vált.

Az ágazat méretéről, gazdasági jelentőségéről mindezek ellenére csak meglehetősen kevés és egymásnak ellentmondó információink vannak. A fesztiválturizmus nem szerepel külön soron egyetlen statisztikában sem. A gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszerében (TEÁOR) sincs külön fesztiválszervezési tevékenység. A fesztiválokról egységes, hiteles és teljes körű nyilvántartást valójában senki sem vezet. Természetesen léteznek különféle felmérések, becslések – ezekre a későbbiekben részletesebben is kitérünk. A Magyar Fesztivál Szövetség is működtet egy önkéntes regisztráción alapuló minősítési programot, amelynek adatbázisa talán a legtöbb adatot tartalmazza az egyes fesztiválokról. Tanulmányunkban mi is erre támaszkodunk. Ebben azonban korántsem szerepel minden rendezvény. Az ágazat nagyságával kapcsolatban tehát meglehetősen nagy a bizonytalanság. Még a fesztiválok számára vonatkozó, különböző forrásokból származó információk is nagyságrendi eltéréseket mutatnak.

A kutató közgazdász számára mindig inspiráló olyan jelenségek vizsgálata, amelyekkel kapcsolatban tudásunk hiányos, amelyek gazdasági értékének kifejezésére nem állnak rendelkezésre a szokásos mérőszámok. Bár nem a fesztiválszámbecslés egy újabb módszerének kidolgozását vagy a rendezvények egységes nyilvántartási rendszerének kidolgozását tűztük ki célul (utóbbi inkább szabályozói szándék és döntés kérdése), kutatásunkat mégis leginkább az ösztönözte, hogy hozzájáruljunk az ágazat méretét és teljesítményét övező bizonytalanság csökkentéséhez. A témafelvetés elsőként magának a szakmának, egy később a kutatásban is részt vevő fesztiválszervezőnek a részéről fogalmazódott meg: próbáljuk meg számszerűsíteni a fesztiválok nemzetgazdasági hatásait!

A kérdés az egyes fesztiválok és a teljes ágazat szintjén is érdekes. Tudomásunk szerint Magyarországon még nem készültek (legalábbis nyilvánosságra nem kerültek) – leszámítva a legnagyobb rendezvényeket – egységes módszertannal készített, egymással összemérhető eredményeket felmutató gazdasági hatáselemzések egyedi fesztiválokra, különösen több, területileg, tematika, méret és szervező szerint különböző rendezvényekből álló „mintára”. A kis- és közepes fesztiválok szervezői rendszerint nincsenek tisztában rendezvényeik gazdasági hatásaival. Az ő támogatásukban is bízva olyan kutatási tervet fogalmaztunk meg, amely többek között magában foglalta a hazai fesztiválok gazdasági hatáselemzésére alkalmas egységes vizsgálati eljárás kidolgozását s ennek több fesztiválon történő alkalmazását is. A kutatás megvalósítására pályázati támogatással egy hároméves, összesen 14 fesztiválra kiterjedő projektet sikerült létrehozunk, amelyben a fesztiválszervezés gyakorlatát kiválóan ismerő szakemberek és a gazdasági mérési eszközök

alkalmazásában tapasztalatot szerzett kutatók működtek közre a megfogalmazott cél elérése érdekében.

A kidolgozott eljárás újszerűsége elsősorban nem az alkalmazott módszerekben, hanem ez előbb említett egységes szemléletben, a nemzetgazdasági elszámolás rendszerével való kompatibilitásában, a módszerek teljeskörűsége, aggregált kategóriák helyett részletes bevételi és kiadási struktúrákra történő, aprólékos alkalmazásában rejlik. Adataink a közönség és a fesztiválszervezők kiadásainak, bevételeinek és ráfordításainak kérdőíves, illetve számítógépes űrlapokkal és szakmai konzultációkkal támogatott lekérdezésén alapulnak. A fesztiválokhoz kapcsolható közvetlen kiadások adataiból input-output módszer segítségével becsüljük meg a gazdaság más szektoraira is tovagyűrűző, közvetett hatásokat.

Az input-output multiplikátorokkal történő hatáselemzést – széles körű alkalmazása ellenére – számos kritika éri (lásd például *Diedering–Kwiatkowski* [2015], *Dwyer és szerzőtársai* [2016]). A kapott eredmények megfelelő értelmezésével azonban könnyen elejét vehetjük az ellenérveknek, amelyek leggyakrabban a fesztiválok jelentkező kiadások természetével kapcsolatosak. Teremt-e új keresletet egy fesztivál? Vagy csak kiadásokat csoportosít át? Ezt a vizsgálat területi lehatárolása is nagyban befolyásolja. Természetesen előfordulhat, hogy egy kisebb méretű, más térségek számára kisebb vonzerejű rendezvény nagyrészt inkább csak a helyi közönség hasonló vagy más célokra talán amúgy is helyben elkölteni kívánt kiadásait csoportosítja át. Más a helyzet a régió kívülről érkező, a térség végső keresletét várhatóan nem csökkentő költségekkel, a fesztivál által generált belföldi, esetleg külföldi turisztikai bevételekkel. S az is számít, hogy a látogatók és a szervezők által elköltött pénzekből mekkora mértékű a beszállítói értékláncokon, külső megrendeléseken keresztül történő elszivárgás.

Bárhogy is nézzük azonban, ha egy már megvalósult fesztiválhoz kapcsolódóan költségek történt, akkor annak közvetlen és kisebb-nagyobb multiplikatív hatásai is jelentkeztek, amelyek benne vannak az ország vagy a vizsgált régió gazdasági teljesítményében. Még akkor is, ha a hivatalos statisztika elkülönülten nem mutatja ki ezeket, s nem rendeli hozzá a fesztiválágazathoz. A fesztiválok és az azokon megfordult látogatók számának, az általuk megvalósult költségeknek, a rendezvények költségvetéseinek, valamint az ezekhez nyújtott állami, központi és helyi kormányzati támogatásoknak a növekedése viszont egyre inkább azt indokolja, hogy – a fesztiválok és szervezésüket *egyfajta gazdasági tevékenységként, ágazatként kezelve* – tisztábban lássuk az országos és a regionális gazdaság teljesítményéhez való hozzájárulásukat, nemzetgazdasági, területi és turisztikai hozzáadottérték- és foglalkoztatási hatásukat s az általuk generált adóbevételek nagyságát.

Tanulmányunkban az erre a célra kidolgozott elemzési keretünket és az ennek alkalmazásával kapott eredményeinket mutatjuk be.¹ Rövid szakirodalmi áttekintést

¹ Részeredményeinkről konferencia-előadások és egy rövidebb tanulmány formájában már korábban is beszámoltunk (*Koppány* [2018a], [2019], *Solt és szerzőtársai* [2018], [2019]). Mostani írásunk több ponton támaszkodik ezekre a már meglévő anyagokra. Ez az előzőkhöz képest jelentősen átdolgozott és kibővített tanulmány azonban már a lezárt kutatás összes hatáselemzési eredményét magában foglalja és szintetizálja.

adunk, amelynek keretében megteesszük a szükséges fogalmi meghatározásokat, s részletesebben kifejtsük a bevezetés elején jelzett bizonytalanságokat és ellentmondásokat. Kitérünk a fesztiválok gazdasági hatáselemzésére, valamint a szakirodalomban alkalmazott módszerekre is, s indokoljuk a választott módszer mellett döntésünket.

Ezt az alkalmazott vizsgálati eljárás részletes tárgyalása követi: a fesztiválok által generált bevételek és kiadások körének meghatározása, ezek számbavételének technikai, input-output modellkeretbe helyezésük, a tovagyrűző hatások számszerűsítéséhez használt országos és regionális multiplikátorok alkalmazása, a piaci árról alaparra (a termelő által realizált árra) való áttérés, a piaci és nem piaci termelés kérdése.

A projekt során vizsgált tizennégy fesztivál közül végül rendelkezésre álló adataink csak nyolc esetben tették lehetővé a teljes körű gazdasági hatáselemzést. Ennek a nyolc fesztiválnak a bevételeit, látogatóinak költségét, termelőfelhasználását, országos és regionális hozzáadottérték-, foglalkoztatási, adóhatásaikat és rendezvényszintű multiplikátoraikat hasonlítjuk össze.² Kimutatjuk a fesztiválok együttes hatásait is.

Ezek után a felmért nyolc fesztiválra vonatkozó eredményeink egyfajta általánosításának, a fesztiválszektorra való kiterjesztésének lehetőségét mutatjuk be. A fesztiválok költségvetése és a multiplikátorok között feltárt összefüggést a Magyar Fesztivál Szövetségnél regisztrált, értelmezhető költségvetési adattal nyilvántartott fesztiválokra alkalmazva, becslést adunk a közel 300 rendezvény együttes hozzáadottérték- és foglalkoztatási hatására, majd ez alapján elhelyezzük a szektort a magyar gazdaság ágazatai között.

A tanulmányt az eredmények összefoglalása zárja. A módszertan bemutatásának matematikai részleteit a *Függelékben*, a nagy táblázatokat pedig az online elérhető *Mellékletben* helyeztük el.³

Szakirodalmi áttekintés

Fogalmi meghatározás

A nemzetközi szakirodalomban fellelhető definíciók szinte mindegyike Donald Getz írásaira vezethető vissza, aki alapító főszerkesztője volt a *Festival Management & Event Tourism* című folyóiratnak, amely ma *Event Management* címen jelenik meg, s a témakör legjelentősebb szakmai fórumai közé tartozik. *Getz* [2005] definíciója szerint a fesztivál „tematikus nyilvános ünnep” (22. o.). Egy másik, a fesztiválokkal

² A kutatási eredmények publikálása során szigorúan tartjuk magunkat a vállalt anonimitáshoz, így az ábrákon és táblázatokban megjelenő fesztiváladatok és elemzési eredmények név nélkül, csupán egy betűkóddal és a fesztivál jellegére utaló jelzővel, a konkrét beazonosítást jelentősen korlátozva jelennek meg.

³ A *Melléklet* a http://www.sze.hu/~koppanyk/web/public/Kszemle2020/Fesztivalok_gazdasagi_hataselemzese_Koppany_et_at_ELEKTRONIKUS_MELLEKLET.pdf linken érhető el.

foglalkozó szakirodalmi áttekintés definíciója ehhez nagyon hasonló, de magában foglalja a rendezvény ismétlődő, időszakonként visszatérő jellegét is: a fesztivál „nyilvános tematikus ünnep, amelyet rendszeresen rendeznek meg” (*Wilson és szerzőtársai* [2017] 4. o.). A fesztiválok meghatározásánál a tanulmányban ez utóbbi megközelítést alkalmazzuk.

A Magyar Fesztivál Szövetség a következő, még részletesebb meghatározást adja:

„Fesztiválnak nevezhető minden olyan – egy vagy több téma köré szerveződő, rendszeresen megrendezésre kerülő, egy vagy több helyszínen zajló, meghirdetett programmal rendelkező – kulturális, művészeti, gasztronómiai, sport vagy egyéb eseménysorozat, amelynek célja, hogy közönsége részére kiemelten színvonalas, értékközvetítő, minőségi ismereteket is bővítő és egyben szórakoztató, szabadidős közösségi élményt nyújtson.” (www.fesztivalszovetseg.hu.)

A hazai fesztiválok számbavétele során bármelyik fenti meghatározást (akár a legtágabb értelmezést) alkalmaztuk is, akkor sem találtunk igazán megbízható adatokat. Erős kétkedéssel fogadtuk azt az információt, hogy 2014-ben Magyarországon a Magyar Turizmus Zrt. nemzeti turisztikai adatbázisában (NETA) 3328 magyarországi fesztivált regisztráltak (*Sulyok* [2016]). Természetesen nem az adatbázis megbízhatóságában kételkedtünk, hanem a kapott eredmény hitelességében: tényleg ennyi fesztivál lenne évente Magyarországon? Más adatok ugyanis ennél jóval kisebb értékeket mutattak. Egy 2016-os kutatás során 1626 önkormányzat megkérdezése alapján 308 fesztivált jeleztek (*Fesztiválkutatás* [2016]). Ugyanebben az évben a Magyar Fesztivál Szövetségnek 216 regisztrált tagja volt (*MFSZ* [2017]). Ha a kutatás más eredményeit is számításba vesszük, s megnézzük, hogy például egyes támogatási formákra hány kérelmet nyújtottak be, akkor sem találnánk ezernél több olyan rendezvényt, amelyet fesztiválnak minősíthetünk (lásd *Fesztiválkutatás* [2016]).⁴

Sajnos a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai sem – vagy csak nagyon töredékesen és közvetve – tartalmaznak információt a fesztiválokra vonatkozóan. A turisztikai felmérésekben időnként megkérdezik az utazás célját, illetve a közművelődési intézmények tevékenységei között – sok más egyéb rendezvénnyel összevontan – szerepelnek a fesztiválok is. A fesztiválturizmus azonban nem szerepel külön soron egyetlen statisztikában sem, legfeljebb tájékoztató anyagokban találunk becsléseket erre vonatkozóan. Ez nem véletlen, mert a fesztiválok a turizmus-vendéglátás körben is nagyon sajátos helyzetben vannak. A fesztiválok mint szolgáltatások fogyasztói egy „összetett terméket” fogyasztanak, amely különböző műsorokból (kulturális, zenei, színházi stb.), egyéb szórakoztató programokból (játékok, foglalkoztatók), illetve vendéglátóipari és egyéb kiskereskedelmi szolgáltatásokból áll. A terméket pedig nem egyetlen eladó kínálja, hanem szinte minden típusát más és más cégek, szervezetek. Így nem lehet egyetlen gazdálkodó szervezet adatai alapján végezni a felmérést. Mindezt tovább bonyolítja, hogy egyes szolgáltatók nem is

⁴ Az állami támogatások elemzése során 1100 kérelmet találtak, de ezekben is sok átfedés van, mert egy-egy fesztivál több helyre is pályázhatott. Így a vizsgálat a kérelmek számát ugyan feltárta, de azt nem állapította meg, hogy ezek hány fesztiváltól érkeztek. Vannak fesztiválok, amelyek akár tízféle állami forrásból, helyről is kapnak támogatást, sok van, amelyik négy-öt helyről.

a helyszínhez kötötteen működnek, hanem úgynevezett vásárolók, akik hétről hétre máshol állítják fel sátraikat, standjaikat, kínálják az ételt, italt, ajándéktárgyakat. Egyetlen viszonylag könnyen elérhető szereplő van, a fesztiválszervező, aki viszont a szolgáltatásoknak csak egy részét kínálja, ráadásul, ahogy ezt a később bemutatásra kerülő elemzési eredményeink is alátámasztják, közvetlenül, piaci termelőként általában nem termel pozitív hozzáadott értéket, csak a kapcsolódó beszállítók és egyéb szolgáltatók tevékenységét is figyelembe véve. Ilyen értelemben akár el is fogadható, hogy a fesztiválszervezés mint önálló gazdasági tevékenység statisztikai megkülönböztetése nem indokolt.

A tartósan veszteséges gazdálkodó szervezetek hivatalos értékelése természetesen nem piaci termelőként történik, így a hozzáadott érték negativitásának problémája ágazati szinten rendszerint nem áll fenn, különösen nem az állami, kormányzati szektorban (az ide tartozó vállalatok, szervezetek hozzáadott értéke definíció szerint nem lehet negatív). A fesztiválok jelentős része önkormányzatok, kultúrházak, nonprofit szervezetek által szervezett ingyenes rendezvény, amelyen a látogatóknak nem kell belépődíjat fizetniük.⁵ (Az ezen felüli fogyasztás már természetesen nem ingyenes, mint ahogyan az odajutás, esetleg szállás igénybevétele is költségekkel jár.) Egy ilyen programszervezet teljesítményét így még csak részlegesen sem lehet piaci bevételeinek a figyelembevételével mérni, hanem csak a kiadásai, ráfordításai alapján. (Mi is így fogunk tenni, s a piaci és nem piaci termelőként való számbavétel kérdésére is visszatérünk majd.)

Fesztiválok hatáselemzésének módszerei

Az 1980-as években nemzetközi méretekben még csak évente néhány szaktanulmány foglalkozott ezzel a témával, de mára speciális folyóiratokban, kiemelkedő hivatkozási adatokkal rendelkező tanulmányokra bukkanhatunk. *Wilson és szerzőtársai* [2017] vizsgálata szerint az általuk elemzett 35 év szakmai termésének csaknem fele a 2010-es években keletkezett. Az egy évre jutó átlagos publikációk száma a 2000-es években még nem érte el a hatot, a 2010-es években pedig már tíz fölé növekedett. A tanulmányok többsége (93 százaléka) empirikus kutatást mutat be, csak néhány elméleti jellegű munkát olvashatunk a témáról. A fesztiválokkal foglalkozó szakirodalomra az is jellemző, hogy több mint 60 százaléka kvantitatív módszert alkalmazott, 20 százaléka kvalitatív elemzést végzett, a többi pedig kevert módszerrel dolgozott.

A tanulmányok egyik kiemelt témája a fesztiválok hatásainak vizsgálata. A kutatók azzal érvelnek az ilyen típusú vizsgálatok mellett, hogy az eredmények – a fesztiválokból származó hasznok kimutatásával – a szervezők számára indokokat adnak a helyi önkormányzat és más szponzorok támogatásának megnyeréséhez. Jellemző például *Jackson és szerzőtársai* [2005] magyarázata, miszerint egy fesztivál gazdasági

⁵ A Magyar Fesztivál Szövetség adatai szerint a náluk 2017-ben regisztrált 314 fesztiválon 4,8 millió látogató járt, akik közül csak 1,1 millió fizetett belépődíjat (*MFSZ* [2017], [2019]).

hatásának mérése fontos eleme a döntéshozatalnak a támogatók, a beruházók, valamint a kormányzati szervek számára is.

Getz [2010] az angol nyelvű tudományos munkák között 423 fesztiválkutatással kapcsolatos tanulmányt talált és dolgozott fel. A cikkek több mint fele rendezvénytervezéssel és menedzsmenttel foglalkozott, a második legnépszerűbb téma (a dolgozatok mintegy 30 százalékában) a fesztiválok hatásainak vizsgálata volt.

Kim és szerzőtársai [2013] kutatása a fesztiváloknál tágabb témakörre terjedt ki. A szerzők az összes rendezvénnyel foglalkozó tanulmányt elemezték.⁶ Vizsgálatukban megjelentek például a sportrendezvények is (ezekkel foglalkozott az általuk áttekinített 178 tanulmány 23 százaléka). A vizsgálatba bevont cikkek negyede tanulmányozta a rendezvények hatásait. Ez az átlagos arány a vizsgált harminc év alatt viszonylag stabil, s a kutatás tárgyát tekintve mindvégig a legmagasabb volt. Tanulmányunk célja – a fesztiválok nemzetgazdasági teljesítményhez való hozzájárulásának elemzése – ily módon beletartozik a fesztiválkutatások nemzetközi főirányába.

A fesztiválok gazdasági hatáselemzésének módszereit sokféle szempontból lehet csoportosítani és vizsgálni (lásd például Kundi [2012] vagy Brávác [2019]). Tanulmányunk számára elsősorban azok a módszerek érdekesek, amelyek a makrogazdasági vagy regionális teljesítmény meghatározására alkalmasak. Ebből a szempontból Jackson és szerzőtársai [2015] szerint három módszer releváns: a költség–haszon elemzés, az input–output elemzés és a számszerűsített általános egyensúlyi modellek (*Computable General Equilibrium Models, CGE*).

Dwyer és szerzőtársai [2016] a gazdasági hatáselemzés (*Economic Impact Analysis, EIA*) fogalmát jóval szűkebben definiálja, amelynek fő eszközei az input–output elemzés, valamint az országos és területi multiplikátorok (lásd például az amerikai RIMSII modellt, Ambargis–Mead [2012]). Az input–output módszerrel kifejezett gazdasági hatások nem azonosak a költség–haszon elemzés középpontjában álló nettó haszonnal, a két módszer eltérő eredményre vezet. Nem egyszerűen összegszerű differenciáról, hanem tartalmi különbségről van szó.

Ahogy az input–output elemzésnél fontos a területi lehatárolás, úgy a költség–haszon elemzésnél is meg kell határoznunk, hogy a vizsgált jelenség hatására a gazdasági szereplők mely csoportjának jólétében bekövetkező változásokat akarjuk kifejezni. Az egyéni és a teljes társadalom szintje közötti átmenetekhez tartozó határokat nehéz egyértelműen definiálni. Emiatt sokszor esetleges, hogy az egyes elemzők milyen tényezőket és milyen módon vesznek figyelembe a költségek és a hasznok között.

Egy fesztivál teljes körű költség–haszon elemzése során mindenféle könnyen és nehezen monetarizálható társadalmi és pénzügyi költséget és hasznot számításba kellene vennünk, amit egy fesztivál eredményez. Kétségtelen, hogy ez lenne a legalkalmasabb arra, hogy a hatásokat komplex módon kezeljük. A költség–haszon elemzés módszerével végzett korábbi kutatásaink (Solt–Takács [2015], Koppány [2016]) tapasztalatai alapján azonban tudjuk, hogy az információk hiánya, a társadalmi és jóléti költségek és hasznok

⁶ Itt érdemes megjegyezni, hogy a fesztiválok a rendezvényturizmus egyik elemét jelentik, a kutatási terület abból vált ki.

értékelésének nehézségei miatt ez a modell túlságosan összetett munkát igényel ahhoz, hogy egy fesztivál gazdasági hatását ilyen módon határozzuk meg. Egy megalapozott költség-hason elemzéshez még egyetlen fesztivál esetében is jelentős erőforrásokra, az általunk alkalmazottnál jóval mélyebb és hosszabb kérdőívekre, a megkérdezettek idejét sokkal jobban igénybe vevő felmérésekre és komoly kérdezőbiztosi szakértelemre volna szükség. Projektünk keretei nem tették volna lehetővé, hogy egy ilyen eljárást több fesztiválon kipróbáljunk. Nem véletlen, hogy a költség-hason elemzés alkalmazása meglehetősen ritka a hatástanulmányok során.

Az input-output táblákon és társadalmi elszámolási mátrixokon alapuló gazdasági hatáselemzés a költség-hason elemzéshez képest egy zárt, konzisztens rendszeren alapuló technika, amely azonban a különféle ár-, helyettesítési és kizorítási hatások figyelmen kívül hagyásával eltúlzott becslésekhez is vezethet. *Dwyer és szerzőtársai* [2016] éppen az ilyen effektusok megragadására is képes CGE modellekben látja a gazdasági hatáselemzés és a költség-hason elemzés összeegyeztetésének egyik lehetőségét, a költség-hason elemzés szigorúbb, elméleti szempontból is kielégítő keretek közé terelését (erről lásd még *Koopmans-Oosterhaven* [2011] tanulmányát).

A számszerűsített általános egyensúlyi modellek ugyan jól használhatók a kizorítási hatások és a strukturális változások modellezésére, rövid távú és regionális összefüggésekre, egyéni gazdasági szereplőkre való alkalmazásuk, adatokkal való feltöltésük, paraméterezésük, kalibrálásuk azonban komoly módszertani és adaptálási kihívásokkal jár. A meglehetősen kevés nemzetközi és saját tapasztalat alapján nem láttuk megalapozottnak a fesztiválokra való alkalmazásuk sikerét. Nem mondtunk le azonban arról, hogy a jövőben kidolgozzunk és kipróbáljunk egy ilyen modellen alapuló megoldást is, illetve *Dwyer és szerzőtársai* [2016]-hoz hasonlóan keressük az input-output elemzés és a költség-hason elemzés összeegyeztetésének, együttes alkalmazásának lehetőségét.

Kutatócsoportunk tagjainak korábbi eredményei, kutatási tapasztalatai (*Koppány* [2017a]), a fesztiválokról elérhető, valamint a fesztiválszervezőktől és a látogatóktól összegyűjthető adatok alapján a projekt időbeli, anyagi és egyéb keretei között reálisan felmutatható eredményeket kizárólag az input-output módszertől várhattunk. Ennek segítségével a gazdasági szereplők és ágazatok értékláncain tovagyrűző hatások számszerűsítésével kifejezhető a fesztiválok országos és regionális makroteljesítményhez való hozzájárulásának mértéke.

A hazai szakirodalomban meglehetősen kevés kutatás foglalkozik a fesztiválok hatáselemzésével. Idetartoznak például a KPMG vizsgálatai a nagy zenei fesztiválokról vagy Kundi Viktória elemzése, azonban ezek egyike sem törekedett teljességre. A KPMG teljes kutatási anyaga nem hozzáférhető, de a kapcsolódó rövid publikációból kiderül, hogy az alkalmazott input-output módszerrel „csak a végfelhasználói költségek (azaz a rendezvényvel kapcsolatos fogyasztás) gazdaságban tovagyrűző hatásait” számszerűsítették (*Indra* [2009] 31. o.). *Kundi* [2013] pedig kizárólag a szervezők gazdasági adatait használta fel.

Az alkalmazott elemzési keret

Modellünk az előzőknél jóval komplexebb megközelítést alkalmaz, amelynek keretében felmérjük és megbecsüljük a látogatók fogyasztását, meghatározzuk a szervezők ráfordításait és közvetlen teljesítményüket, kalkuláljuk a szervezői beszállítók és az egyéb szolgáltatók teljesítményét, s ezek alapján modellszámításokat készítünk többek között a rendezvény által generált összes hozzáadott értékre, foglalkoztatásra és az egyes adóbevételek nagyságára. A hozzáadottérték- és foglalkoztatási hatásokat nemcsak összességében, hanem ágazati összetételében is számszerűsítjük, így a nemzetgazdaságra gyakorolt tovagyűrűző hatásokat differenciáltan, a kapcsolódó szektorok multiplikatív jellemzőinek figyelembevételével tudjuk meghatározni.

A végső kereslet szintjében, ágazati és területi szerkezetében, valamint a gazdaság ágazati kapcsolataiban bekövetkező strukturális változások hatásainak elemzésére Magyarországon (értsd: a magyar gazdaságra vonatkozóan) nem áll rendelkezésre olyan kereskedelmi forgalomban hozzáférhető modell és hozzá kapcsolódó szoftver, mint például az Egyesült Államokban a RIMSII (*Ambargis–Mead* [2012]) vagy az IMPLAN, vagy az Egyesült Királyságban a Cambridge Econometrics LFM vagy EEFM modelljei. A fesztiválok gazdasági hatáselemzése tipikusan olyan terület, ahol az ilyen vagy ezekhez hasonló modellek és szoftverek jól alkalmazhatók lennének.

A kutatás során éppen ezért egy hasonló elveken nyugvó hatáselemző modell prototípusának kifejlesztésére vállalkoztunk, amely egyrészt a hivatalos hazai ágazati statisztikai adatokkal, másrészt a fesztiválszervezők és a látogatók kérdőíves felméréseiből származó információkkal dolgozik. A modell döntően az input-output elemzés módszereire épül, ezek részletes ismertetése megtalálható többek között *Zalai* [2012] vagy *Koppány* [2017a] könyvében.

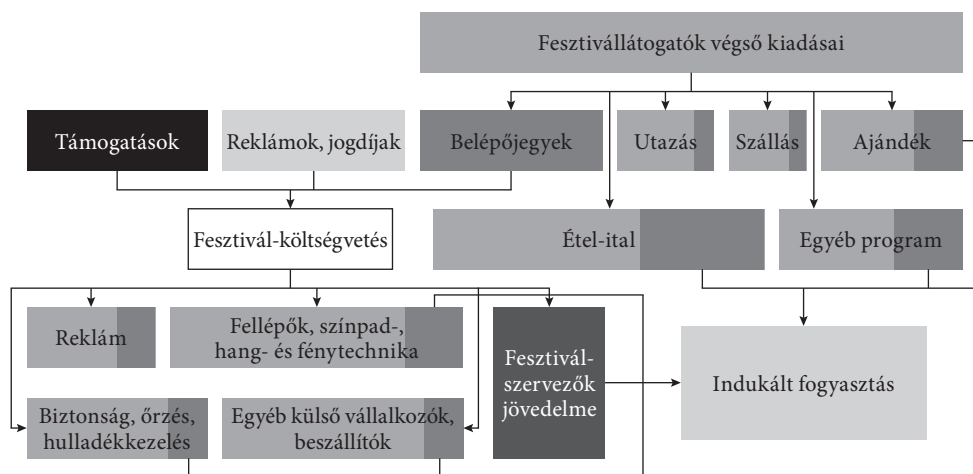
Fesztiválok által generált bevételek és kiadások

A fesztiválok gazdasági hatáselemzéséhez használt modell kiindulópontjait, legfőbb bemeneti adatait az 1. ábra foglalja össze. A modell keresletoldali megközelítést alkalmaz, így a fesztivál által generált végső keresletből, a fesztivállátogatók belépőjegyeket is magában foglaló összes kiadásából indulunk ki (a jobb felső sarokban látható téglalap). Ezek közül a jegyek, bérletek ellenértéke a fesztiválszervezőkhöz áramlik, s a támogatásokkal és a reklámokból, jogdíjakból származó üzleti bevételekkel együtt megjelenik a fesztiválköltésigvetés bevételi oldalán. (A jegybevételekhez hasonló tételek lehetnek még más, közvetlenül a szervezők által értékesített szolgáltatások vagy ajándéktárgyak eladásából befolyó összegek, ezek jelentősége azonban rendszerint csekély.)

A látogatók költségeinek másik, jellemzően a jegyekre, bérletekre költött összegek-nél jóval nagyobb része meg sem jelenik a szervezők költségvetésében. Ilyenek az utazásra, szállásra, ételek és italok fogyasztására, ajándéktárgyak vásárlására és egyéb programokra fordított kiadások az 1. ábra jobb oldalán. Ezeket a látogatók közvetlenül a fesztiválok externális hatásait élvező gazdasági szereplőknél költik el.

1. ábra

Fesztiválok bevételei és kiadásai, fesztivállátogatók költségei

Forrás: Solt és szerzőtársai [2019] alapján saját szerkesztés.

A fesztiválszervezői bevételek nagyobb része a közreműködő beszállítóktól igénybe vett szolgáltatások költségeit, a kapcsolódó anyagjellegű ráfordításokat, vagyis a rendezvény folyó termelőfelhasználását finanszírozza a fesztiválköltségvetés kiadási oldalán: a fellépő előadók honoráriumát, a színpad-, hang- és fénytechnika, az őrzési tevékenység, a biztonsági szolgálat, a takarítás és zöldterület-kezelés, a fesztivál reklámozásának, hirdetésének stb. költségeit. A kiadási oldal másik része a fesztiválszervező cég és munkavállalóinak tőke- és munkajövedelme, vagyis a fesztivál hozzáadott értéke lesz. A piaci alapon szerzett bevételek és a termelőfogyasztás különbségeként adódó hozzáadott érték a fesztiválszervezők többségénél negatív, hiszen különféle támogatások nélkül a piaci bevételeik nem érnék el a termelőfelhasználás értékét. Ez annak ellenére igaz, hogy a hozzáadott értéknek pozitív előjelű komponensei is vannak. Ilyenek például a fesztiválszervező alkalmazottainak kifizetett munkajövedelmek és járulékaik.

Természetesen a beszállítók számára tett megrendelések értékében, valamint a közlekedési szolgáltatók, a szállás- és vendéglátóhelyek, árusok bevételeiben is kimutathatók ezek a (jóval nagyobb valószínűséggel pozitív) hozzáadottérték-tartalmak, amelyeket a kapcsolódó téglalapok jobb oldalának besötétített részei illusztrálnak. A fesztiválszervezőkkel ellentétben ezek nagyságáról a beszállítókat és a többi szolgáltatót már nem kérdeztük meg, hanem az ágazatra jellemző hányadokkal, illetve multiplikátorokkal számoltunk tovább.

Az 1. ábra sugallja ezeknek a jövedelmeknek az elköltéséből – az úgynevezett indukált fogyasztásból – származó tovaggyűrűző hatásokat is. Ezek valójában már nem is az elsődleges, hanem az ún. 2. típusú multiplikációs körfolyamathoz tartoznak. Az 1. típusú multiplikatív hatások figyelembevétele során a fesztiválok hatására keletkező jövedelmeknek az elköltését még nem vesszük figyelembe, hanem csupán azt, hogy a fesztivállal kapcsolatos kiadások következtében nemcsak a közvetlenül érintett gazdasági szereplőknél (első körös fesztiválbeszállítók, fellépők, egyéb szolgáltatók),

hanem ezek beszállítóinál, majd az ő beszállítóiknál, vagyis a teljes vertikális értéklánc felső – úgynevezett *upstream* – szakaszának minden szereplőjénél keletkezik valamekkora tiszta jövedelem termelőfelhasználásaik levonása után.

Fesztiválszervezői adatfelvétel

A szervezők bevételeit, kiadásait, az általuk foglalkoztatottak számát, az értékesítési helyet bérlő vendéglátósok és árusok számát, megyei megoszlását és a látogatók általuk becsült számát számítógépes űrlapokkal a vezetőkkel és a gazdasági ügyekért felelős munkatársakkal folytatott mélyinterjúk, szakmai konzultációk során mértük fel. Ehhez egy speciális adatközlő munkafüzetet dolgoztunk ki, ahol a legfontosabb, legjellemzőbb bevételeiket és ráfordításaikat, vagyis a fesztiválköltségvetés szerkezetét kérdeztük meg. Annak érdekében, hogy az ágazati multiplikátorokon alapuló elemzést el tudjuk végezni, az anyagjellegű ráfordításokat ágazati bontásban kértük megadni. A regionális hatáselemzéshez az adott megyén (ahol a fesztivál megrendezésre került) belülről érkező szervezői bevételeket és a megyén kívülre áramló szervezői kiadásokat, a megyén kívüli beszállítókkal szembeni ráfordításokat százalékos arányok segítségével igyekeztünk elválasztani a megyén belüli bevételektől és ráfordításoktól.

A fesztivál munkafelhasználását éves egyenértékes létszámmal (*full-time equivalent, FTE*) becsültük. A fesztiválok jellemzően három-négy napos rendezvények. A fesztiválszervezőnek lehetnek olyan teljes vagy részmunkaidős (hat- vagy négyórás) alkalmazottai, akik egész évben ennek az évente egyszer megrendezett eseménynek a szervezésével foglalkoznak, s lehetnek olyanok is, akik csak a fesztivált megelőző vagy éppen az ezt követő egy-két hónapban látják el a kapcsolódó feladatokat. Utóbbiak esetében kéthavi munkavégzéssel, az alkalmi foglalkoztatottak (egyszerűsített foglalkoztatott, efo) esetében pedig a megadott összes efo-munkanappal számolva, arányosítva határoztuk meg az éves egyenértékes létszámot.

A regionális elemzést előkészítendő kérdeztünk rá a vásárolók (vendéglátósok, árusok) területi összetételére is. A darabszámok alapján számított arányok természetesen nem feltétlenül mutatják pontosan az értékben mért változók (kiadások, bevételek és jövedelmek) területek közötti áramlását, az ezekre való közvetlen rákérdezés a fesztiválszervezői kérdőívben azonban üzleti titkot sértett volna. Harmadik félre vonatkozó adatot (még ha ennek birtokában is voltak) a fesztiválszervezők nem adhattak ki, ezért ilyet nem is kértünk. Áthidaló megoldásként az előbbieken leírt módon közelítettük meg a problémát.⁷

A látogatók számára vonatkozó kérdés is bekerült a szervezői adatközlő munkafüzetbe, amelyre a jeggyel és bérlettel látogatható vagy valamilyen regisztrációhoz kötött fesztiválok esetén a szervezők pontos válaszokat tudtak adni. Ingyenes

⁷ A vásárolók egyenkénti lekérdezése feltehetően jóval pontosabb képet adott volna, ez azonban a jelenlegi erőforrásainkkal nem volt végrehajtható, és valószínűleg eredménye sem lett volna, hiszen a vásárolók üzleti okok miatt nem valószínű, hogy megadták volna bevételeik és kiadásaik nagyságát. A tisztán üzleti vállalkozáson alapuló fesztiválok szervezői esetében is általában hasonló magatartást tapasztaltunk.

fesztiválok esetén a szervezői létszámbecsléseket használtuk fel a látogatónapok számának kalkulációjához.

Az éves számviteli beszámolók adataiból ezek az információk nem vagy csak nagyon korlátozottan lettek volna kinyerhetők. A fesztiválszervezés lényegében egy projektfeladat, amelynek tartama nem minden esetben esik egybe a teljes gazdasági évvel. A legtöbb szervező esetén ráadásul a vizsgált fesztivál lebonyolítása mellett a cégnek más tevékenységei is vannak, egyszerre több projektet (akár több fesztivált) is bonyolít, de nem mindig végez projektcentrikus nyilvántartást. Ezért sok esetben még maguk a szervezők sem tudják pontosan meghatározni, mekkora és milyen ráfordításokkal, illetve bevétellel járt az adott rendezvény. Az ilyen esetekben végrehajtott szakértői becslések ellenére elmondhatjuk, hogy a fesztiválok megszervezéséhez kapcsolódó kiadásokat és bevételeket, jövedelmi és foglalkoztatási adatokat lényegében teljeskörűen sikerült megismernünk, s a fesztiválok nemzetgazdasági hatásainak a szervezőkön keresztül áramló bevételekből és kiadásokból kiinduló része még így is viszonylag pontos és megbízható információkra épül. Amint azt a későbbiekben látni fogjuk, ezek a tételek azonban a gazdasági hatásoknak csak a kisebb részét hordozzák. A látogatói költségek szerepe ennél jóval nagyobb.

Fesztivállátogatói adatfelvétel

A látogatók fogyasztása a szervezői adatoknál jóval kevésbé dokumentált. Egyetlen kivételt a belépőkre fordított kiadások jelentik, amelyeket jól lehet mérni. De ezt a szervezőktől felvett bevételi adatok, s talán még a számviteli beszámolók is pontosan megmutatják. Éppen ezért a belépőjegyek árát a látogatóktól is megkérdezni felesleges. Minden más fogyasztás azonban csak primer, látogatói adatfelvétellel határozható meg.

A fesztiválközönség költségét helyszíni, személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves felmérésekkel vizsgáltuk. Összesen 15 365 rövid, a látogatók demográfiai adataira vonatkozó, valamint 5541 részletes, költségük termék- és szolgáltatáscsoportok szerinti szerkezetére is kitérő kérdőívet sikerült felvennünk a rendezvények látogatói körében. A látogatókat a fesztivál idején – különböző napszakokban és helyszíneken a programokhoz igazítva arányosan – a véletlen mintavétel szabályainak betartására törekedve kérdeztük. A demográfiai mintába igyekeztünk minél több látogatót bevonni, ugyancsak a véletlen mintavétel szabályai szerint. Itt csak a nemre, korra, iskolai végzettségre, lakóhelyének megyéjére kérdeztünk rá, illetve arra, hogy milyen távorról (hány kilométerről) érkezett a fesztiválra. Ezekre az egyszerű kérdésekre sokkal többen hajlandók válaszolni, mint egy hosszabb kérdőívre. A fogyasztási adatok részletes felmérését (a rövid kérdőív kérdései ebben is szerepeltek) szükség esetén a demográfiai minta segítségével korrigáltuk. A rövid kérdőív demográfiai adatait mindig összehasonlítottuk a hosszabb kérdőívre válaszolók demográfiai adataival, és nagyobb eltérés esetén súlyozással igazítottuk ki a fogyasztási adatokat. Az így kapott eredmények ugyan még mindig nem feltétlenül teljesítik a szigorú valószínűségi mintavétel (*Babbie* [2017]) követelményeit, de legalább nem teljesen önkényesen kiválasztottak.

A látogatói mintavétel és a fogyasztás mérése több okból is nehézségekbe ütközött. *a)* Az ingyenes fesztiválok sokszor területileg nem lehatároltak, nincsenek fix belépési pontok, ahol a belépő személyekből véletlen mintát lehetne venni. *b)* Előfordul, hogy egy fesztivál egyszerre négy vagy öt településen zajlik, akár 10-15 helyszínen. *c)* Eltérő a válaszadási hajlandóság: a nők, a képzetebbek és a távolabbról érkezők általában nagyobb arányban hajlandók egy hosszabb kérdőívre válaszolni, mint a férfiak, a képzetlenebb csoportok és a helyiek. *d)* A látogatóknak nem könnyű felidézniük, mire és mennyit költöttek. A kérdezés időpontja nem lehet a fesztivál vagy az adott nap vége, amikor már biztosan nem fognak többet költeni. Ehhez rengeteg kérdező éjszakai munkájára lenne szükség, ráadásul a záraskor távozó „józan ítélőképessége” még kétségesebb. *e)* Az előző napi költésre való rákérdezésnek a jelentős elemszám- és információvesztés a legfőbb hibája. Az utolsó nap így kiesik, miközben a legtöbb fesztivál legfeljebb 2,5 napos. A megkérdezett látogatóktól így azt kértük, hogy a már megtörtént, illetve tervezett napi fogyasztásukról számoljanak be, vagy adjanak rá becslést.

Bár a kiadásokra vonatkozó adatok feldolgozása során természetesen a szokásos módon kezeltük a szélső értékeket (a kiugró adatokat figyelmen kívül hagytuk), az eredmények pontatlanságával számolnunk kellett. Mivel ez minden fesztiválra igaz, a fesztiválok összehasonlításánál kiindulhatunk abból, hogy a torzítás mindenütt hasonló mértékű, vagyis a fesztiválok közötti különbség mértéke valós. Becslésünk elfogadhatóságát jelzi, hogy a kiadások szerkezete a különböző fesztiváloknál hasonló, valamint hogy azok a fesztiválok, amelyeken nagyobb kiadásokat regisztráltunk, drágább árukínálattal rendelkeztek, illetve a nagyobb költést a fesztivál jellege és műfaja is indokolta.

Megállapíthatjuk, hogy a fesztivállátogatók költségeiről készült felmérés képet ad a vizsgált területről, információkat szolgáltat a nagyságrendekről és az arányokról, azonban az adatok nem feltétlenül alkalmasak arra, hogy az egyes fesztiválok teljes látogatói körére vonatkozóan statisztikailag megalapozott általánosításokat vonhassunk le belőlük. Látogatói felméréseinket ily módon nem tekinthetjük reprezentatívnak, hiszen a teljes sokaságot, annak összetételét nem ismerjük.

Annak érdekében, hogy a látogatói költségeket azok szerkezete alapján az input-output modellben különböző ágazatokhoz tudjuk rendelni, valamint a regionális elemzésnél meg tudjuk különböztetni a különböző területekről és szándékkal érkező vendégek kiadásait, a kérdőívben külön rákérdeztünk az utazásra (üzemanyagra, tömegközlekedésre), szállásra, étel- és italfogyasztásra, ajándéokra és egyéb programokra fordított kiadásokra, valamint a látogatók lakóhelyére és látogatásuk céljára is. Az egyes ágazatokhoz áramló bruttó bevételeket így hat látogatói csoportra becsültük meg: 1. helyi vagy a fesztivál miatt érkezett megyei lakos, 2. nem a fesztivál miatt érkezett megyei lakos, 3. a fesztivál miatt más megyéből érkezett belföldi, 4. más megyéből, de nem a fesztivál miatt érkezett belföldi, 5. a fesztivál miatt érkezett külföldi, valamint 6. nem a fesztivál miatt érkezett külföldi.

A bevételek túlnyomó része a TEÁOR 55–56: Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás ágazatnál jelentkezik. A kérdőívekben a szállásra és vendéglátásra fordított kiadásokat ugyan megkülönböztettük egymástól, a KSH által publikált 65 ágazatos input-output tábla azonban a fentiek szerint összevontan kezeli ezeket. Kétjegyű TEÁOR

kódok szerinti, 88 ágazatos bontású táblázatot a hivatal nem tudott a rendelkezésünkre bocsátani. Így a fesztiválok hatásaiban leginkább érintett két ágazat tovaryűrűző hatásait sajnos nem tudtuk differenciáltan kezelni. Az ajándékokra és az egyéb programokra fordított kiadások ágazati bontását (élelmiszeripar, textilipar, faipar, papíripar stb., illetve művészeti, kulturális vagy sport, szórakoztató tevékenység) a fesztivál jellege és árukínálatának összetétele alapján becsültük.

A teljes költést az egy látogatónapra jutó kiadások és a látogatónapok számának szorzataként határoztuk meg. A teljes sokaságra vonatkozó látogatónapok száma ingyenes fesztiválok esetén kizárólag a szervezői becsléseken alapult. Az ugyanazon fesztiválra több forrásból kapott becslések szórása alapján ez az adat meglehetősen bizonytalan. A bizonytalanság csökkentésében a látogatószámolás fejlett informatikai módszerekkel, drónos, arcfelismerő és mozgáskövető hardver- és szoftvereszközökkel történő támogatása segíthet, amelynek kutatása ugyancsak a projekt része volt (*UI Nonprofit* [2019]).

Input-output táblák, input-output multiplikatörök

Az input-output elemzés alapvető adatbázisa az ágazati kapcsolatok mérlege (ÁKM) vagy más néven az input-output tábla. A kettős „könyvelés” szabályain alapuló táblázat a gazdaság termelőágazatainak és felhasználó szektorainak kapcsolatrendszerét mutatja egy adott évben, soronként kibocsátási (output), oszloponként felhasználási (input) oldalról. Ez a részletes kimutatás (az *1. táblázatban* az illusztráció kedvéért csupán egy hat ágazatra összevont ÁKM szerepel) a nemzeti számlák adataival konzisztens, ugyanaz a makrogazdasági teljesítmény (kibocsátás, GDP) olvasható ki ebből is. Ebben a teljesítményben megjelenik – s ily módon a táblázat adataiban is ott van – a fesztiválok hatása, hozzájárulása, amelyet megpróbálunk elkülöníteni. Gyakorlatilag ez kutatásunk fő kérdése: hogyan, milyen mutatók esetében és milyen mértékben jelentkeznek ezek a hozzájárulások? Mekkora hatást gyakorol egy adott fesztivál a makrogazdasági kibocsátásra, a hozzáadott értékre (GDP-re), a foglalkoztatásra és a munkajövedelmekre? A kérdések megválaszolásához először is a fesztiválokhoz kapcsolódó áramlásokat, az előzőkben leírt módon lekérdezett és meghatározott bevételeket és kiadásokat kell megfelelően elhelyeznünk, pontosabban elkülönítenünk a nemzetgazdasági input-output táblában (*1. táblázat*).

Gondolkodjunk most egyetlen fesztiválban!⁸ A szervező tevékenysége alapján leginkább a TEÁOR 90–92: Alkotó-, művészeti és szórakoztató tevékenység vagy a 93: Sport-, szórakoztató, szabadidős szolgáltatás ágazatba sorolható (utóbbi az általunk vizsgált fesztiválok esetén nem volt jellemző), így kibocsátása, értékesítései benne vannak az összevont *1. táblázat* J–T Egyéb szolgáltatások sorának számaiban. A fesztiválszervezőtől kapott bevételi adatok alapján a fesztivált kiemelhetjük az ágazat többi szereplője közül,

⁸ Az egyéni gazdasági szereplőkre, egyedi vállalatokra vonatkozó input-output elemzésnek, a gazdaság rendszerében történő integrált kezelésüknek is széles, nagy múltra visszatekintő irodalma van (lásd például *Tiebout* [1967], *Billings–Katz* [1982], *Polenske* [1997]). Találunk példákat egyetem (*Lenzen és szerzőtársai* [2010], *Armstrong* [1993]), reptér (*Batey és szerzőtársai* [1993]), papíripari (*Greig* [1971]) és járműipari vállalat (*Koppány–Steszli* [2017]) hatáselemzésére is.

1. táblázat

A fesztiválgazat kapcsolatai országos input-output táblákban (fiktív számpélda)

Fesztiválszervezők és gazdasági ágazatok	Hazai termelőfelhasználás				Végző felhasználás			Felhasználás/ kibocsátás összesen
	fesztivál- szervező(k) kapcsolatos felhasználásai	A-F Mező- gazdaság, Ipar, Építőipar	G-H-I Keres- kedelem, szállítás, vendéglátás	J-T Egyéb szolgál- tatások	fesztivállátogatók fesztiállal kapcsolatos végző fogyasztási kiadásai	háztartások végző fogyasztási kiadásai	egyéb végző fel- használás	
Hazai felhasználás								
Fesztiválszervező(k) fesztivállal kapcsolatos kibocsátásai	0	4	1	1	27	0	0	33
A Mezőgazdaság	2	1 070 900	85 012	17 018	1	304 632	610 139	2 087 704
B-D-E Ipar	4	762 535	241 824	329 915	3	705 924	247 911	2 288 116
C Feldolgozóipar	5	2 953 907	653 701	484 796	4	1 555 249	15 548 268	21 195 930
F Építőipar	4	121 745	50 219	150 457	5	21 524	2 177 398	2 521 352
G-H-I Kereskedelem, szállítás, vendéglátás	3	1 416 028	994 416	667 347	6	2 977 500	3 048 596	9 103 896
J-T Egyéb szolgáltatások	4	1 533 506	1 414 421	3 102 821	5	4 416 968	7 349 016	17 816 741
Importált termékek és szolgáltatások felhasználása	1	12 259 729	1 383 546	1 379 590	1	1 959 294	3 663 585	20 645 746
Termékdók és támogatások egyenlege	1	272 480	235 219	517 280	6	2 532 420	613 164	4 170 570
Folyó termelőfelhasználás/végző felhasználás piaci beszerzési áron	24	20 390 834	5 058 359	6 649 225	58	14 473 511	33 258 077	79 830 088
Bruttó hozzáadott érték alapján	9	7 702 268	4 045 537	11 167 516				22 915 330
Ebből munkavállalói jövedelem	6	3 385 621	2 500 495	5 653 788				11 539 910
Kibocsátás alapján	33	28 093 102	9 103 896	17 816 741				55 013 772
Foglalkoztatottak száma (ezer fő)	0,004	1444	969	1557				3 90

Forrás: saját szerkesztés.

s értékesítései számára egy külön sort (az 1. táblázatban sötét háttérrel) nyithatunk. A fesztivál kibocsátásai egyrészt más ágazatok felé (például reklámfelületek értékesítése, elárúsítóhelyek bérbé adása stb.), másrészt a látogatók felé áramlanak (ezek elsősorban a belépőjegyek értékesítéséből származó bevételek, másodsorban idetartozik minden egyéb, közvetlenül a látogatóktól származó szervezői bevétel).

Hasonló módon szeparálhatjuk a vizsgált fesztivált felhasználási oldalról is költségvetésének kiadási tételei alapján, amelyek a kapcsolódó szolgáltató ágazat termelőfelhasználás oszlopának részei. Innen kell kiemelnünk és egy számára nyitott külön oszlopba (sötét háttérrel) áthelyeznünk a szervező által más ágazatokból vásárolt termékek, szolgáltatások (anyagjellegű fordítások) értékét, a rendező szervezet hozzáadott értékét (ennek részeként a kifizetett munkajövedelmeket), kibocsátását és az általa foglalkoztatott létszámot.

A fesztivál sora ily módon a gazdaság más szereplőivel való értékesítési relációit, oszlopa pedig a más hazai ágazatoktól (illetve importból, ha van, ez az általunk vizsgált fesztiváloknál nem volt jellemző) származó beszerzéseit (termelőfelhasználását), valamint közvetlen hozzáadott értékét mutatja.

A fesztivállátogatók fesztivállal kapcsolatos végső fogyasztási kiadásai (utazás, szállás, belépőjegy[ek], étel- és italfogyasztás, ajándéktárgy-vásárlás a fesztivál helyszínén, a kapcsolódó egyéb kulturális, sport- és szabadidős szolgáltatások igénybevételéért kifizetett összegek stb.) ugyanígy megtalálhatók az ÁKM-ben, ezeket a háztartások fogyasztási kiadásai oszlopból kell áthelyeznünk a fesztivállátogatók fesztivállal kapcsolatos végső kiadásainak oszlopába (sötét háttérrel).⁹

Az előzőekben bemutatott szeparációs technika is jól mutatja, hogy a kutatás során szándékosan igyekeztük kerülni a fesztivállal kapcsolatos kiadások pótlólagos keresletként történő beállítását, noha annak egy része biztosan ilyen értelemben is számításba vehető, míg más része minden bizonnyal meglévő keresletet szorít ki (az adott összeget nem a fesztiválra költötték volna, hanem valami másra). Hasonlóképpen a hatásokat sem növekményi szemléletben értelmezzük. Az eredményekre tehát nem úgy tekintünk, hogy a fesztivál következtében ennyivel több a kibocsátás, magasabb a GDP vagy a foglalkoztatás, hanem sokkal inkább úgy, hogy a KSH által közölt adott időszak (évi) kibocsátásból, a GDP-ből vagy a foglalkoztatásból becsléseink és modellszámításaink alapján ennyi és ennyi köthető az adott fesztiválhoz mint a ténylegesen megvalósult végső kiadások tényleges végső okához (vagyis *ex post* szemléletű elemzést végzünk). A különféle helyettesítési és kiszorítási hatásokkal tehát ilyen értelemben nem foglalkozunk.

Ezek a kérdések a kutatócsoport tagjai és a bevont fesztiválszakmai szakértők között is sokszor előkerültek, és értékes, a közös gondolkodást előrevivő szakmai vitákat eredményeztek. Az input-output elemzés alkalmazási lehetőségeit korlátozó, a szakirodalom által gyakran emlegetett tényezőknél (kiszorítási, helyettesítési és egyéb hatások, lásd

⁹ A fesztiválokhöz kapcsolódóan számos, gazdaságstatisztikailag a végső felhasználásba tartozó kiadás merülhet fel. Ezek nemcsak folyó kiadások, hanem beruházási jellegűek is lehetnek. Utóbbiakra vonatkozóan nem kaptunk információkat, de kutatásunknak nem is ez volt a fő célja. A fesztivál folyó kiadásainak, adott évi megrendezésének hatásaira koncentráltunk.

például *Porter–Chin* [2012], *Diedering–Kwiatkowski* [2015], *Crompton–McKay* [1994]) sokkal fontosabbnak ítéltük meg a fesztiválokon vagy a fesztiválok idején, azokhoz kapcsolódóan értékesített termékek és szolgáltatások árainak pozitív irányú eltérését a normál árszinthez képest. Ha ezt figyelmen kívül hagyjuk, akkor a normál (átlagos) ágazati árszinttel számított multiplikátorok használata a tovagyrűző hatások alulbecslését eredményezheti. A beszállítóknak adott megrendelések a bevételek jóval kisebb arányát teszik ki ilyen esetben, s sokkal nagyobb lesz a közvetlen első körös hozzáadott érték. Elméleti síkon is belátható, hogy alacsony importhányadok és regionális elszivárgás esetén a torzítás mértéke elhanyagolható. Viszont minél nagyobb a beszállítói lánc importhányada, annál nagyobb mértékű lehet az eltérés. Ilyen indíttatásból került be a „Hány százalékkal magasabbak az árak a normál árszinthez képest a fesztivál idején/fesztiválon?” kérdés a szervezők táblázatába. Erre a kérdésre azonban a fesztiválszervezők egyike sem válaszolt. Szakértőink ezzel kapcsolatban arra hívták fel a figyelmet, hogy mind a fesztiválok, mind az azokon értékesítő árusok, vendéglátósok bevételei erősen ingadoznak, számos kockázati tényezőnek vannak kitéve. Hogy csak a legkézenfekvőbbet említsük, ha a rossz időjárás miatt alacsony a fesztivál látogatottsága, akkor bevételeik és hozzáadottérték-hányaduk is jóval kisebb lesz. A magasabb árszint ezt a magasabb működési kockázatot hivatott fedezni, s rendszerint több év átlagában biztosítja a szokásos ágazati profitrátát. Így nemhogy nem követünk el nagy hibát, hanem talán úgy járunk el a leghelyesebben, ha a normál ágazati árszinthez tartozó multiplikátorokkal számolunk.

A hatások elemzése természetesen nem áll meg a szeparáció eredményeként adódó, a fesztivál sorában és oszlopaiban megjelenő pusztá számoknál. Az input-output modell segítségével nemcsak a közvetlen, hanem a más gazdasági szerepelőkre (ágazatokra) tovagyrűző közvetett, sőt a keletkező többletjövedelmek elköltése által generált (úgynevezett indukált) hatások is számszerűsíthetők. Ezekre később térünk ki.

Ha a hatások területi megoszlására is kíváncsiak vagyunk, akkor regionális input-output táblákkal kell dolgoznunk. Magyarországon jelenleg a megye az a legkisebb területi egység, amelyre vonatkozóan (korlátozottan) rendelkezésre állnak azok a statisztikai adatok (például területi hozzáadott érték, területi munkajövedelmek), amelyek alapján az országos input-output táblák regionalizálhatók.

A területi elemzésekhez kétrégiós interregionális input-output táblákat használunk, amelyek megkülönböztetik a vizsgált régió (a megye, ahol a fesztivál megrendezésre került) és az ország más területeinek (Magyarország összes többi megyéjének) összevont felhasználását és értékesítését.¹⁰ Ilyenre mutat sematikus példát a 2. táblázat, ahol a fesztiválszervezőt a rendezvénynek otthont adó megye gazdasági szereplőjének tekintettük, a fesztivállátogatók megyei és megyén kívüli gazdasági

¹⁰ A több régiós (inter- és multiregionális) input-output modellekről lásd *Miller–Blair* [2012] könyvét vagy magyarul *Szabó* [2015] tanulmányát. A kétrégiós modell melletti döntésünket a rendelkezésünkre álló adatok indokolták. Sem a fesztiválszervezőktől, sem a fesztivállátogatóktól nem gyűjtöttünk (reálisan nem is várhattunk el) ennél részletesebb adatokat. Csak a fesztivál gazdamegyéjét és az ország más megyéit (összevontan) különböztettük meg egymástól. Sok esetben ez a kettős besorolás is komoly kihívást jelentett mind a válaszadás, mind a feldolgozás szempontjából. Az ezáltal meghatározott kétrégiós keretben viszont törekedtünk a pontosabb (nem csupán technikai, hanem annál precízebb inputkoefficienseken alapuló) interregionális modell alkalmazására. Az interregionális táblázatok becslésének általunk alkalmazott módszereit a *Függelékben* közöljük.

szereplőkhöz¹¹ áramló kiadásait pedig megyei, megyén kívüli hazai és külföldi¹² látogatócsoportonként, három külön oszlopban szerepeltettük.

Ezzel a felosztással lehetőség nyílik az elemzési eredmények területi szintű finomítására, illetve a fesztiválok regionális gazdaság szempontjából vett jelentőségét még jobban kifejező turisztikai hatások kimutatására. A nem helybeli lakosság fesztiválköltéseit sokkal bátrabban tekinthetjük pótlólagos regionális keresletnek, amely a fesztivál hiányában a vizsgált régióban (megyében, városban) nem jött volna létre. Ugyanilyen értelemben sokkal valószínűbb az is, hogy a távolról érkező fesztivállátogató nem költötte volna másra ugyanebben a régióban a fesztiválra szánt/elköltött pénzét.

A regionális input-output táblából jól látszik az is, hogy a fesztiválon jelentkező végső és közbülső kiadások, valamint a felhasználások egy része közvetlenül sem feltétlenül az adott megye vállalkozóit, vállalati szektorát gazdagítja. A fesztiválon megjelenő vendéglátóipari szolgáltatók, árusok és a fellépő előadók jelentős része rendszerint nem az adott megyéből érkezik a fesztiválra.¹³ Lehetnek ugyanakkor olyan interregionális tovaryűrűző (*spillover*) hatások, amelyek az ilyen közvetlenül elszivárgó tételeknél is eredményeznek pozitív visszacsatolásokat. A közvetett és indukált hatások figyelembevételével felbecsülhető tehát az is, hogy az adott fesztivál összességében mekkora értéket képvisel az adott megye és más megyék gazdasági eredményeiben (mekkora hatása van a gazdaregiónra és más régiókra).

A fesztivált a szervezőktől és látogatóktól gyűjtött információk alapján az előzőekben bemutatott módon integrálhatjuk az országos, illetve a megyei és országos gazdaság ágazatainak komplex, összefüggő rendszerébe. A fesztivál bevételi és kiadási adatainak külön sorokban és oszlopokban történő kimutatásával lehetőségünk nyílik arra is, hogy más ágazatok, illetve a teljes megyei és országos gazdaság GDP-termelésre és foglalkoztatásra gyakorolt hatásait kiszámítsuk. Ennek egyik lehetséges input-output módszere az úgynevezett hipotetikus eltávolítás, amelynek során arra keressük a választ, hogy milyen hatást gyakorolna a makrogazdasági változóra, ha a fesztivált összes bevételével és kiadásával együtt töröljük a gazdaság rendszeréből, mintha az meg sem történt volna (lásd *Dietzenbacher-Lahr* [2013], *Koppány* [2017b], [2018b], *Koppány-Steszli* [2017]).

A hipotetikus eltávolítás és más, a teljes input-output táblán alapuló módszerek korrekt alkalmazása megkövetelné, hogy rendelkezünk a vizsgált fesztiválok évére (2017, 2018) vonatkozó országos és regionális ÁKM-mel, amelyben a fesztiválokat az 1. és 2. táblázatban bemutatott módon szeparálhatjuk. E tanulmány írásakor a KSH által publikált legfrissebb országos ÁKM a 2015-ös évre vonatkozik, amelyet

¹¹ Vegyük észre, hogy a fesztiválon régió belüli és régió kívüli látogató is költhet úgy, hogy az ebből származó bevétel régió kívüli gazdasági szereplőhöz áramlik közvetlenül, például egy Győr-Moson-Sopron megyei fesztiválra érkező budapesti látogató lángost vásárol az ott árusító Vas megyei lángossütőtől.

¹² A nem rezidensek közvetlen vásárlásai a hazai piacon is a háztartási fogyasztás részét képezik.

¹³ Emlékeztetül: az ország különböző megyéiből érkező vásárolók (vendéglátósok, árusok) számára – a fesztiválszervezők adatközlő munkafüzetében – elhelyezett űrlap segítségével gyűjtöttünk információt. A vendéglátósok és az árusok számának területi eloszlása alapján becsültük meg az étel- és italfogyasztásra, valamint az ajándék vásárlására fordított kiadások területi mozgását, vagyis ezekből a megyén belüli termelőkhöz, szolgáltatókhoz kerülő, valamint a megyéből más megyékbe, esetleg külföldre elszivárgó összegeket.

2. táblázat

A fesztivál ágazati kapcsolatai interregionális input-output táblában (fiktív példa)

	Regionális termelőfelhasználás					Más hazai régiók termelőfelhasználása, A-T ágazatok	Végző felhasználás				Felhasználás/kibocsátás összesen
	Regionális termelőfelhasználás		J-T egyéb szolgáltatások		A-G-H-I ágazatok		fesztivállal kapcsolatos felhasználás	háztartások végső fogyasztási kiadásai	háztartások végső fogyasztási kiadásai	egyéb végső felhasználás	
	0	1	2	3							
Regionális felhasználás	0	1	2	3		12	14	1	0	0	33
Fesztiválszervező(k) fesztivállal kapcsolatos kibocsátásai	5					3	4	0,3			
A-G-H-I ágazatok	2					1,1	1,3	0,1			
J-T Egyéb szolgáltatások	15					6,85	6,35	1			
Felhasználás más hazai régiókból, A-T ágazatok											
Importált termékek és szolgáltatások felhasználása	1					0,4	0,5	0,1			
Termékdók és támogatások egyenlege	1					2,65	2,85	0,5			
Folyó termelőfelhasználás / Végző felhasználás piaci beszerzési áron	24					26	29	3			
Bruttó hozzáadott érték alapján	9										
Ebből munkavállalói jövedelem	6										
Kibocsátás alapján	33										
Foglalkoztatottak száma	0,004										

Forrás: saját szerkesztés.

megfelelő módszerekkel (ezekről lásd *Koppány* [2017a], [2017b], [2018b]) az azóta köz-zétett peremadatok alapján már tovább tudnánk vezetni akár 2018-ig is, a regionális táblázatok esetén (ilyeneket a KSH nem készít) azonban erre nem lenne lehetőségünk. Kutatásunk kezdetén még csak a 2010. évi ÁKM volt ismert, amelyet a rendelkezésre álló adatok alapján (a fentiekben hivatkozott módszerekkel) ugyan 2015-ig tovább-vezettünk, de a hivatalos 2015. évi ÁKM megjelenésekor (2018 végén) átszámoltuk az összes vizsgált fesztivál országos hatáselemzését, s a regionális vizsgálatok során is erre az évre becsült területi táblázatokkal dolgoztunk.

Az input-output táblák és a fesztiválok éveinek eltérése miatt nem teljes táblázato-
kon alapuló módszerekkel, hanem végső keresleti multiplikátorokkal dolgoztunk,¹⁴
feltételezve, hogy azok 2015 és 2017–2018 között érdemben nem változtak. A végső
keresleti multiplikátorok olyan szorzószámok, amelyek megmutatják, hogy vala-
mely ágazat termékei iránti végső kereslet egységnyi növekedése a közvetlen és a tel-
jes beszállítói értékláncon tovagyrúzó hatásokat figyelembe véve mekkora hatást
gyakorol a vizsgált makrogazdasági változóra (hozzáadott értékre, foglalkoztatásra
stb.).¹⁵ Az egyes fesztiválok jelentkező összes végső kiadásra vonatkozó összetett
fesztiválmultiplikátort nem ismerjük,¹⁶ de a kiadások 2. ábra szerinti elemekre, ága-
zati komponensekre bontásával viszonylag pontosan megkaphatjuk a hatásokat. Ezzel
gyakorlatilag az adott fesztiválhoz köthető összes kiadás egyfajta súlyozott multipli-
kátora is meghatározható. Tanulmányunk egyik fő eredményeként akár ezt is megje-
lölhetnénk. A kétféle módon (az összes fesztiválbevételre és a fesztiválköltségvetésre)
is kiszámított egyedi fesztiválmultiplikátorok vizsgált rendezvényeken mért értékét
a tanulmány végén részletesen elemezzük. Ezekre építjük majd a fesztiválszektor egé-
szének nemzetgazdasági hatásaira vonatkozó becslésünket.

Egyelőre azonban maradjunk az input-output táblákban megtalálható ágazatok
multiplikátorainak használatánál! A 2. ábrán látható módon a fesztiválhoz kap-
csolódó végső kiadásokat két részre bonthatjuk. Ezek egy része (az ábra bal olda-
lán) a fesztiválszervezőhöz áramlik, s átfut rajta. Ez gyakorlatilag a jegybevételeket
(illetve más, közvetlenül a fesztiválszervezőtől vásárolt termékek, szolgáltatások
ellenértékét) jelenti. Ezeket, valamint a szervező bevételei között az 1. ábrán sze-
replő további tételeket (támogatásokat, reklám- és jogdíjbevételeket) a multiplika-
torelemzéshez nem használjuk,¹⁷ hiszen a tovagyrúzó hatásokat nem ezek, hanem

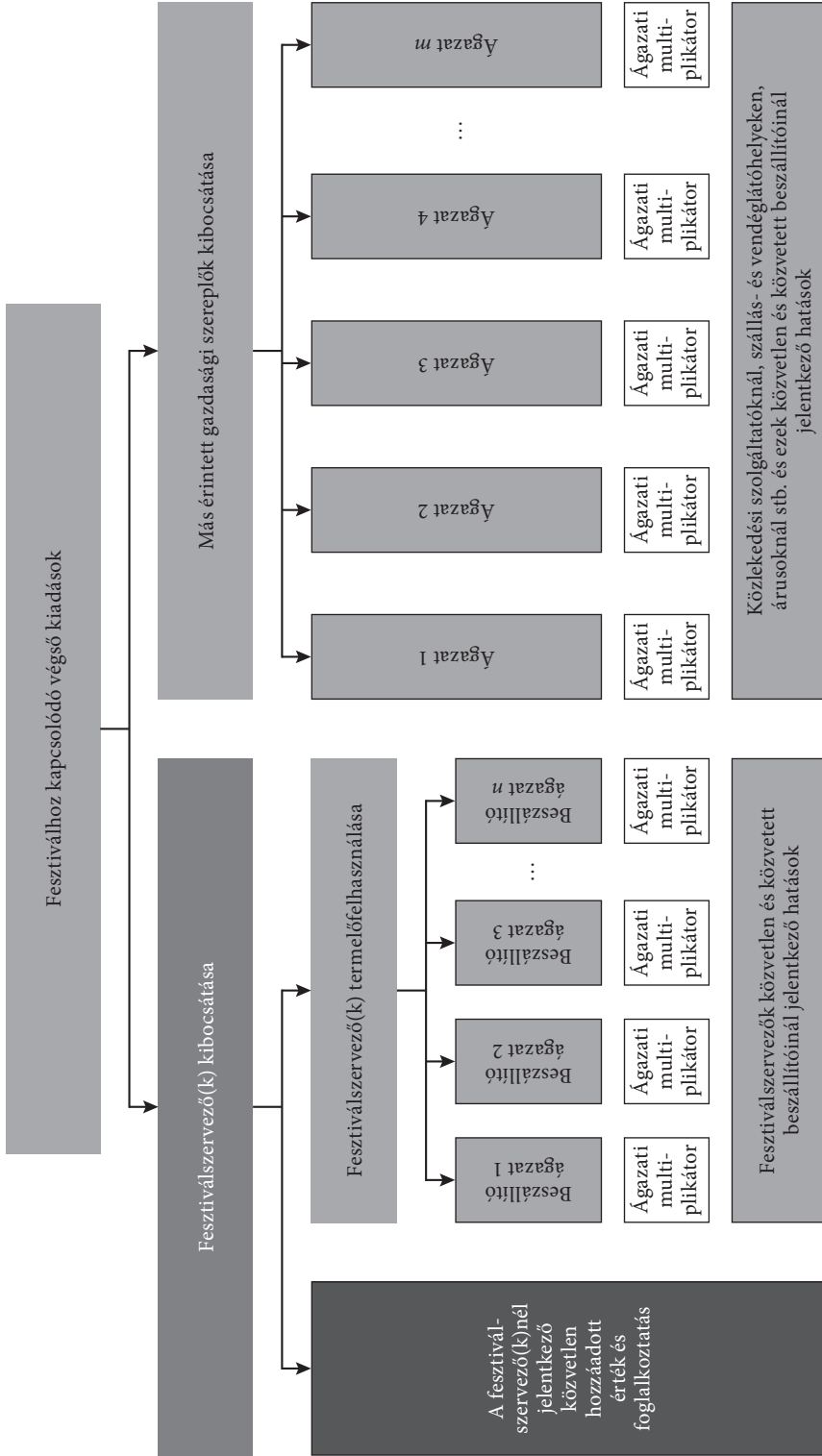
¹⁴ Az országos és megyei multiplikátorok kiszámításának módszereit a *Függelékben* közöljük.

¹⁵ A tanulmányban közölt eredmények kizárólag ilyen, úgynevezett 1-es típusú multiplikátorok-
kal való számításokon alapulnak. 2-es típusú, a jövedelmek indukált fogyasztási hatásait is tartal-
mazó multiplikátorokkal kapott eredmények (amelyek még nagyobb hatásokat mutatnának) ebben
az anyagban nem szerepelnek.

¹⁶ A részleteiben kevésbé kidolgozott hatáselemzések ezért egyszerűen a látogatók belépőkön felüli költé-
sével és az annak legnagyobb hányadát kitevő szállás- és vendéglátás ágazat multiplikátorával számolnak.

¹⁷ A fesztiváltámogatások [a Nemzeti Kulturális Alaptól (NKA) kapott, terméktámogatásnak minő-
sülő forrásokat leszámítva] a másodlagos jövedelemelosztás elemeit jelentő transzferek, amelyek nem
részei az ágazatok kibocsátásának. Ezért aztán az input-output táblában nem is jelennek meg, csak
a részletesebb adattartalmú, az ÁKM kibővítéseként is felfogható társadalmi elszámolási mátrixokban
(*Social Accounting Matrix, SAM*) (lásd *Koppány* [2017a] 3. fejezet). Multiplikátorelemzés SAM-ekkel
is végezhető (lásd például *Révész* [2001a]).

2. ábra
A fesztiválok gazdasági hatásainak kimutatására szolgáló multiplikátormodell vázlatja

Forrás: Solt és szerzőtársai [2019] alapján saját szerkesztés.

az ezekből megvásárolt szolgáltatások és termékek alapján, a költségvetés kiadási oldalán követjük nyomon.¹⁸

A szervezőhöz befolyó bevételekhez (a szervező kibocsátásához) kapcsolódó hatások két nagy részre bonthatók. Az egyik a fesztiválszervezőnél a kibocsátása és termelőfelhasználása különbségeként jelentkező közvetlen hozzáadottérték-hatás (illetve az általa alkalmazott létszámban megtestesülő közvetlen foglalkoztatási hatás). A másik csoportba a termelőfelhasználásához (reklám, fellépők, színpad-, hang- és fénytechnika, biztonság, őrzés, hulladékkezelés stb., lásd az 1. ábrán) és a megvásárolt szolgáltatásoknak, termékeknek az eladóihoz, beszállítóihoz köthető hatások tartoznak (nemcsak a közvetlen, első körös, hanem a második, harmadik stb. körös, közvetett szállítókat is beleértve). Ezek számszerűsítéséhez beszállító ágazatonként csoportosítjuk a fesztiválszervező termelőfelhasználását, s a csoportösszegek mindegyikét megszorozzuk az adott ágazat megfelelő (hozzáadottérték- vagy foglalkoztatási) multiplikátorával. Hasonlóan kell eljárni a 2. ábra jobb oldalán látható, más gazdasági szereplőkhöz áramló látogatói költségekkel (szállítás, utazás, étel-ital stb.) is.

A hatáselemzés eredményét a 2. ábra alsó részén lévő téglalapoknak megfelelően a következő hármast bontásban kapjuk meg: 1. a fesztiválszervezőnél jelentkező közvetlen hatások, 2. a fesztiválszervező közvetlen és közvetett beszállítóinál jelentkező hatások, valamint 3. az egyéb gazdasági szereplőknél (közlekedési szolgáltatónál, szállás- és vendéglátóhelyeken, árusoknál stb.) és ezek beszállítóinál jelentkező hatások. A három hatás összege adja a fesztivál teljes hatását.

Piaci árról alapárra való áttérés

A látogatói és szervezői felmérésekből származó (*survey*) adatok és az ÁKM-ben szereplő értékek között lényeges különbség, hogy míg az előzők piaci árakon, utóbbiak alapáron vannak kifejezve. A multiplikátorok az alapáras felhasználási adatokkal kompatibilisek. A kérdőíves felmérésekből származó adatokat ezért alapárra kellett konvertálnunk. Ehhez a piaci és alapáras felhasználástáblázatok, árrés- és termékadómátrixok ágazati arányaiból indultunk ki, s ezeket vetítettük rá a kérdőívekből kapott piaci áras termelő- és végső felhasználási adatokra.

A piaci vagy nem piaci termelés kérdése

A fesztiválok döntő többségénél jellemző negatív közvetlen hozzáadott értékre ezen a ponton térünk vissza. Mint azt korábban említettük, ennek oka, hogy a fesztiválszervezők termelőfelhasználása jóval meghaladja piaci bevételeiket (még ha számveteli értelemben nem is veszteségesek). Azokat a termelőket és szolgáltatókat,

¹⁸ Ehhez a megközelítéshez lásd még *Tiebout* [1967], *Burford-Katz* [1977], [1981] és *Harrigan* [1982] írásait.

amelyeknél a piaci bevételek nem fedezik kellő mértékben a termelés költségeit, s ez az állapot tartósan fennáll, a gazdaságstatisztika a nem piaci termelők közé sorolja.¹⁹ Ily módon a szabályok által meghúzott 50 százalékos határvonal alapján az általunk vizsgált fesztiválok között biztosan van olyan, amely a piaci, és olyan is, amely a nem piaci termelők közé tartozik. Ettől függően kellene különbözőképpen számolnunk az egyes fesztiválok kibocsátását és hozzáadott értékét.

A két különböző értékelés azonban *egyrészt* meglehetősen inkonzisztenssé, nehezen összemérhetővé tenné az egyes fesztiválok gazdasági hatásaira kapott eredményeinket; *másrészt* az imputálás módszerével történő elszámolás azonnal elrejténé a kellőképpen veszteséges fesztiválok negatív működési eredményét, így amennyiben egy efféle hatáselemzés szerepet játszik a döntések során, az akár jelentős mértékben is torzíthatná a támogatások hatékony allokációját. Még az a paradox helyzet is előállhat, hogy minél veszteségesebb egy fesztivál piaci alapon, annál jobbak a nem piaci termelőként számított mutatói, s ezek alapján annál inkább megéri támogatni. *Harmadrészt* fontos figyelembe venni azt is, hogy kizárólag egy évre vonatkozóan rendelkezünk fesztiválszervezői adatokkal, amelyek alapján a termelők piaci–nem piaci besorolását nem tudjuk megalapozottan elvégezni. A fentiek miatt úgy döntöttünk, hogy – még ha gazdaságstatisztikailag ez nem is minden esetben korrekt – kutatásunk során minden fesztivált piaci termelőként, üzleti alapon értékelünk.

Összehasonlító elemzés és a vizsgált fesztiválok együttes hatásai

Az előzőkben bemutatott vizsgálati módszert tizennégy fesztiválon terveztük alkalmazni. A látogatói létszám tekintetében mindenesetre nem a legnagyobb fesztiválokra koncentráltunk, elsősorban a közepes méretű fesztiválokat céloztuk meg. Már csak azért is, mert ezek esetében nagyon fontos a fesztivál támogatóinak, az érintett önkormányzatnak a meggyőzése arról, hogy a támogatás nem elszivárgást jelent, hanem akár helyben, akár a gazdaság más pontjain teljesítményt és állami bevételt is eredményez (nem is beszélve a kutatói kíváncsiságról: itt kaphatunk már értékelhető és nemzetgazdasági szinten is érzékelhető eredményeket). A Magyar Fesztivál Szövetség 2017-es adatai szerint a regisztrált fesztiválok fele kis- és közepes méretű, egyharmada minifesztivál (MFSZ [2017]). A kis- és közepes rendezvények mérésével tehát a fesztiválok többségére jellemző adatokhoz juthatunk.

A vizsgálatba bevont fesztiválokat úgy választottuk ki, hogy minden magyarországi régióból legyen legalább egy; a vizsgált rendezvények közül legalább egy olyan legyen, amelyet két egymás utáni évben (2017-ben és 2018-ban) is felmérünk; a fesztiválok között legyen minél többféle (zenei, művészeti, hagyományőrző, gasztronómiai); látogatóik száma alapján kis- vagy közepes méretűek legyenek (a kutatási szempontból is

¹⁹ Ez az ESA2010-ről szóló 549/2013/EU rendelet 3.14-3.33 pontjai alapján (EU [2013]) a KSH gyakorlatában leegyszerűsítve annyit jelent, hogy a magyar statisztikai hivatal a piaci termelők közül a nem piaciak közé sorolja azt a gazdasági szereplőt, amelynek bevételei három éven keresztül legalább 50 százalékban nem fedezik a termelési költségeit. A visszasoroláshoz ugyancsak tartósan, három éven keresztül fenn kell állnia a költségek legalább felét fedező bevételnek.

legnépszerűbb nagy fesztiválok ugyanis más sajátosságokkal rendelkeznek, ráadásul azokra már készültek felmérések).

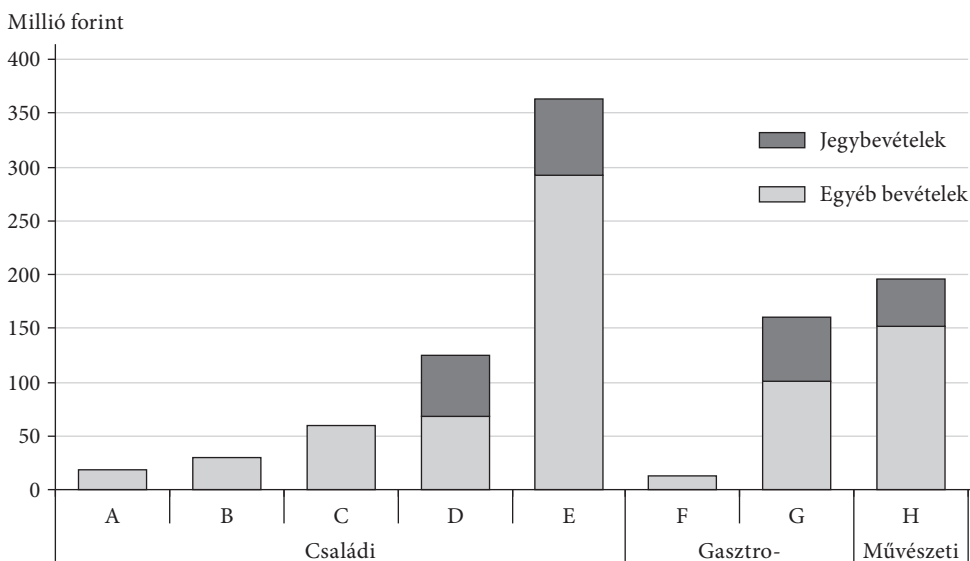
A látogatói (és lakossági²⁰) kérdőívekkel felmért tizennégy fesztivál közül végül nyolc esetben tudtunk teljes körű gazdasági hatáselemzést végezni.²¹ Ezek közül öt családi, két gasztronómiai és egy ösztönművészeti tematikájú volt, költségvetésük 12-től 364 millió forintig terjedt. A következőkben a vizsgált nyolc fesztivál adatait, hatáselemzési eredményeit egymás mellé helyezve igyekszünk közöttük hasonlóságokat vagy éppen eltéréseket feltárni. [A részletes adatokat és eredményeket a *Függelékhez* tartozó, online elérhető *Melléklet EF1–EF5. táblázatai* tartalmazzák (lásd a 3. lányszabályzatban lévő linket).]

A fesztiválok bevételei

A 3. ábra az öt családi, két gasztro- és egy művészeti fesztivál (A-tól H-ig jelölt fesztivál) költségvetésének bevételi főösszegét mutatja műfaji kategóriánként, növekvő sorrendben. Jól látható, hogy a vizsgált rendezvények fele belépőjegy.²² A nagyobbak mind ilyenek, a kicsik teljesen ingyenesek.

3. ábra

A fesztiválszervezők bruttó bevételei (fesztivál-költségvetés)

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

²⁰ A lakossági adatfelvételt a társadalmi hatásvizsgálatok során használtuk, a gazdasági elemzések-nél nem. (Erről lásd részletesen *Formádi-Hunyadi* [2019].)

²¹ A fesztiválok egy része elzárkózott költségvetési adatainak megadásától. Közöttük – érthető módon – nagyobb arányban voltak üzleti alapon működő rendezvények.

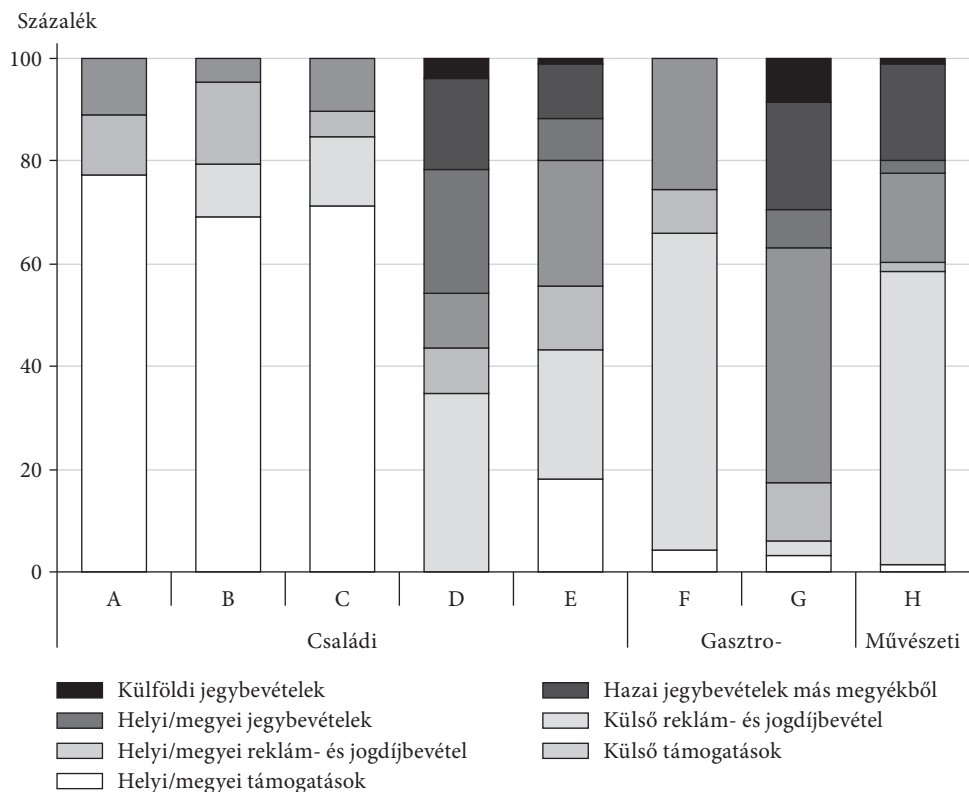
²² Részben fizetős fesztiválon azt értjük, hogy vannak ingyenesen és belépőjegy ellenében igénybe vehető programok vagy fesztiválnapok is.

A kis fesztiválok bevételeinek döntő részét, 65–85 százalékát helyi vagy központi forrásból származó támogatások adják (4. ábra). A jegybevételek aránya a fizetős fesztiválok egyikénél sem éri el a költségvetés felét (a legmagasabb érték 46 százalék), s ez a rendezvény méretének növekedésével csökken (3–4. ábra).

4. ábra

A fesztiválszervezők bruttó bevételeinek szerkezete

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

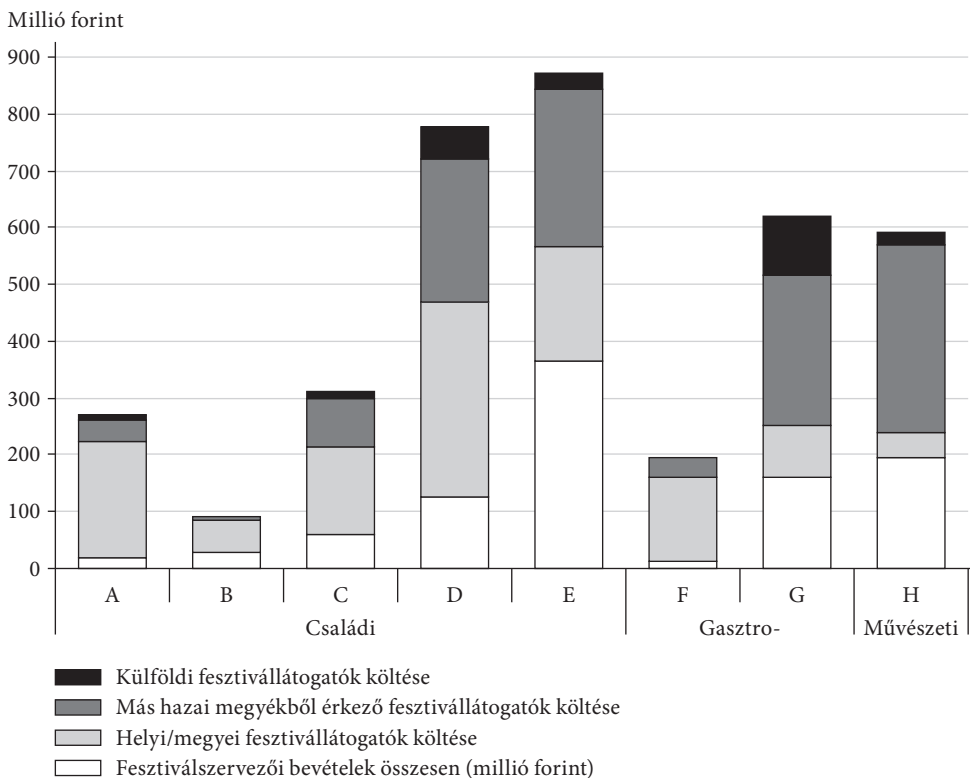
Már az 5. ábráról is látható, hogy a fesztiválok méretének növekedésével a látogatói költségek összes bevételen belüli aránya csökkenő. Ez a későbbi általánosítási lehetőségek és az ágazati hatásbecslés szempontjából fontos észrevétel.

Ha a fesztiválszervezői bevételekhez a látogatók jegyvásárláson felüli költségét is hozzávesszük (5. ábra), akkor jól látható, hogy a fesztiválok által generált összes bevétel döntő részét ezek teszik ki. A kisebb rendezvényeknél a költségvetés összegét ezek nagyságrendileg is meghaladhatják. Természetesen a legnagyobb óvatossággal ezekben az esetekben kell kezelnünk a szervezők látogatónapok számára vonatkozó becsléseit.

A költségek látogatók lakóhelye szerinti megoszlása a fesztivál kora, mérete, megyéje és tematikája szerint változik. A kisebb fesztiválok döntően helyiek, megyeiek által látogatottak, a bevételek legnagyobb részét az ő költségük adja. A fesztivál korának, méretének,

5. ábra

A fesztiválok által generált összes bevétel (millió forint)

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

ismertségének növekedésével turisztikai vonzereje is nő. Egyre nagyobb arányban jelennek meg a megyén kívüli és a határhoz közeli rendezvények esetén a külföldi vendégek is. Ezt a tematika is nagyban befolyásolja. Az általánosabb programok természetesen nemzetközileg is vonzóbbak – elsősorban a környező országokbeli látogatók számára –, mint a speciálisan magyar (nyelvű) közönséget célzó rendezvények.

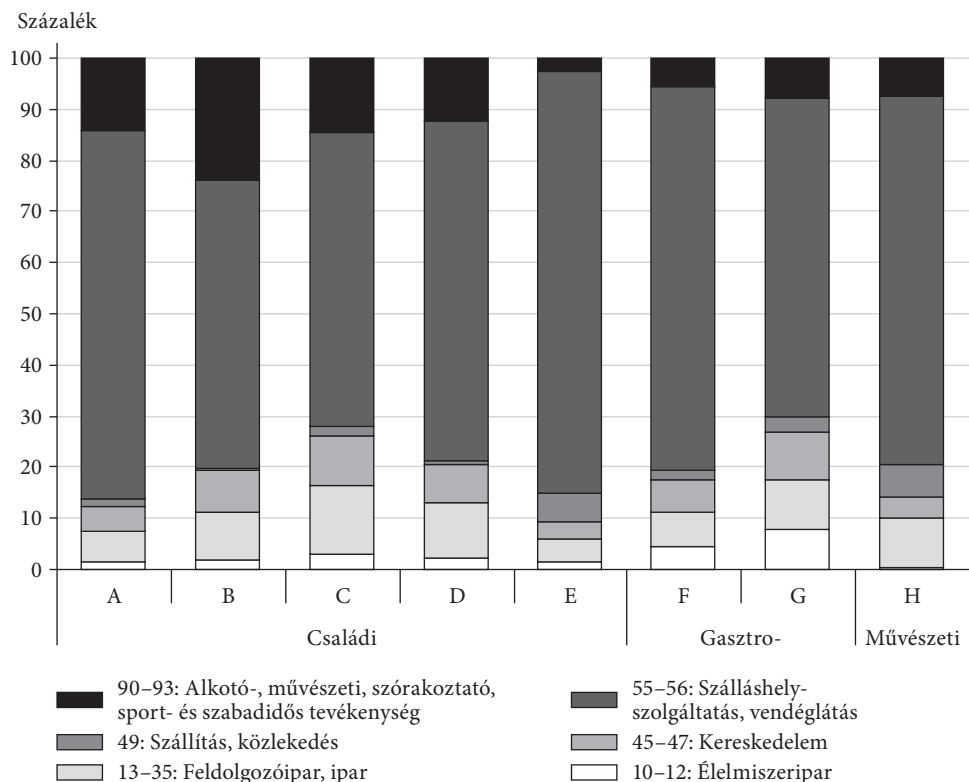
A látogatók kiadásai és a szervezők termelőfelhasználása

A 6. ábra a fesztiválközönség alapárára átszámított, jegyvásárláson felüli végső fogyasztásának szerkezetét mutatja. Jól látható, hogy a kiadások túlnyomó része, 56–83 százaléka közvetlenül a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazathoz áramlik. Az egyéb kiadások részarányát a látogatók területi összetétele (milyen arányban és mértékben kellett utazásra költeniük), valamint a fesztivál tematikája, programjai határozzák meg (az élelmiszeripari, feldolgozóipari cikkekre, egyéb művészeti, szórakoztató és sportprogramokra fordított kiadásoknál). A kereskedelem az alapárra való áttérés során az ágazatra számított árrés következtében jelent

meg a kiadások között, ami a szállítás, közlekedés (49-es) ágazatra is hatott (a közvetlenül itt elköltött közönségkiadásokon felül is).

6. ábra

A fesztivállátogatók alapáras végső fogyasztási kiadásainak ágazati szerkezete* (százalék)

* Fesztiváljegyekkel s a fesztiválszervezőtől vásárolt más termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos kiadások nélkül.

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A szervezők termelőfelhasználásának ágazati szerkezetét vizsgálva a költségek legjelentősebb részét (több mint 55 százalékát) a fellépők, a színpad- és hangtechnika, vagyis a fesztiválműsorral kapcsolatos ráfordítások adják. A rendezvény tematikája szerint azonban lényeges eltérések mutatkoznak. A legnagyobb, 70 százalék feletti arányt a művészeti fesztiválok esetében mértük, a családi fesztiválok esetében ennél jó 10 százalékkal alacsonyabb, a gasztrofesztiválokéban pedig 20 százalékot sem éri el az ilyen jellegű ráfordítások aránya (lásd az online elérhető *Melléklet E1. táblázatát*).

A gasztronómiai fesztiválok a film- és videofelvétel-gyártás és az ingatlanügyleti szolgáltatások átlagon felüli igénybevételével tűnnek ki, ez azonban a vizsgált rendezvények egyedi sajátossága is lehet. Sokkal inkább sorolható az általános jellemzők közé a villamosenergia-, gáz- és vízfelhasználásuk magasabb aránya.

A film-, video- és televízióműsor-gyártás mellett a papír- és nyomdaipari, valamint a reklám- és piackutatási megrendelések kapcsolódhatnak még a fesztivállal kapcsolatos hirdetések, a propaganda költségeihez. A reklámra önmagában is közel 9 százalékban fordított kiadások a második legjelentősebb költségtenyezőzt jelentik, s ha ehhez az előbbieken felsorolt, kapcsolódó kategóriákat is hozzávesszük, akkor majdnem 15 százalékos arányt kapunk.

Jelentős tétel még (különösen a családi fesztiválok esetében) a biztonságra, védelemre, a fesztivál személyi és egészségügyi biztosítására, az áram- és vízellátásra, hulladékkezelésre fordított kiadások együttes nagysága (ez is 10 százalék felett van). A többi, nagyjából 20 százalékot képviselő ráfordítást már nem a fesztivál közvetlen megvalósításához, sokkal inkább annak előkészítéséhez, megszervezéséhez kapcsolhatjuk.

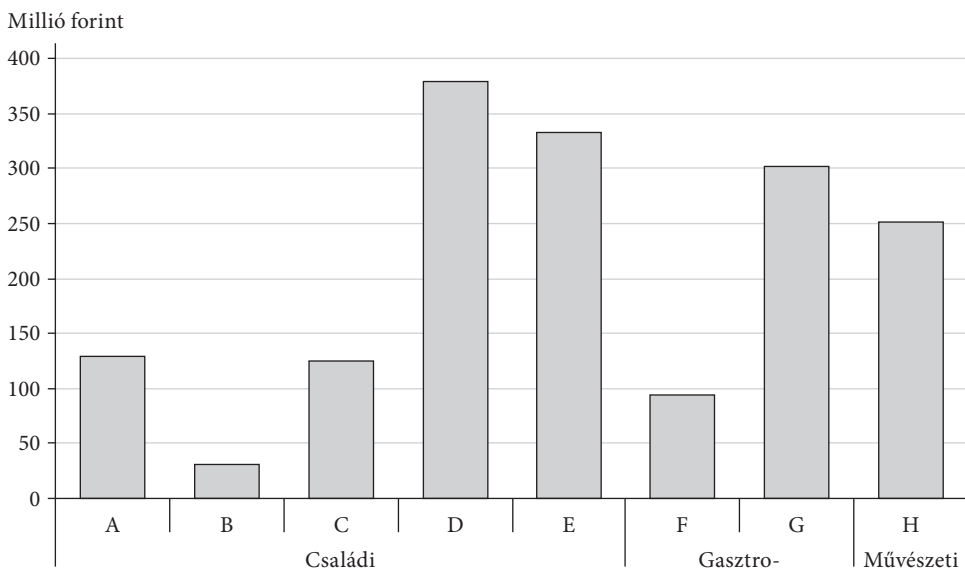
A 6. ábrán és az online elérhető *Melléklet E1. táblázatában* bemutatott tételek (az országos és a regionális ÁKM-eknek megfelelő ágazati bontásban) jelentik az alapját az input-output modellen alapuló multiplikatorelemzésünknek.

Országos hozzáadottérték-hatások

Először a jóval részletesebb ágazati bontású, országos input-output táblán alapuló modellszámítások eredményeit mutatjuk be. A 7. ábra az alapáras GDP-re gyakorolt hatásokat mutatja, ez fesztiválonként 30 és 378 millió forint között mozog. A nagyobb fesztiváloknak értelemszerűen jóval nagyobb a hozzáadottérték-hatása is, de a rendezvények méretéhez viszonyított arányok jelentős különbségeket mutathatnak.

7. ábra

A fesztiválok országos bruttó hozzáadottérték-hatásai (millió forint)

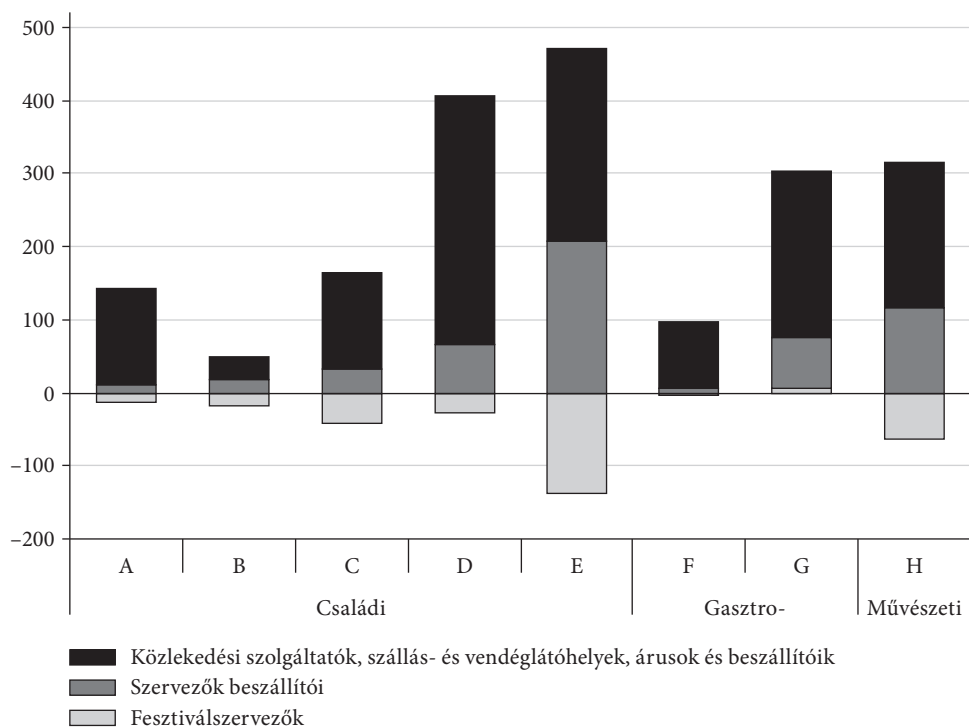
Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A hozzáadottérték-hatások belső szerkezete is fontos tanulságokkal szolgál. A 8. ábra jól mutatja, hogy a nagyobbik gasztrofesztivált leszámítva (az üzleti szemlélet itt érvényesült a leginkább) negatív a rendezvényszervezők közvetlen alapítás GDP-je. Ezt a három legkisebb családi fesztivál kivételével már a szervezők beszállítóinál jelentkező pozitív jövedelmi hatások ellensúlyozzák. Az A, B és C fesztiválok esetében azonban a látogatói költsékekhez az egyéb kapcsolódó ágazatokban keletkező hozzáadott érték figyelembevétele is szükséges, hogy a teljes hatás pozitív legyen.

8. ábra

A fesztiválok országos bruttó hozzáadottérték-hatásai az érintett gazdasági szereplőknél

Millió forint

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

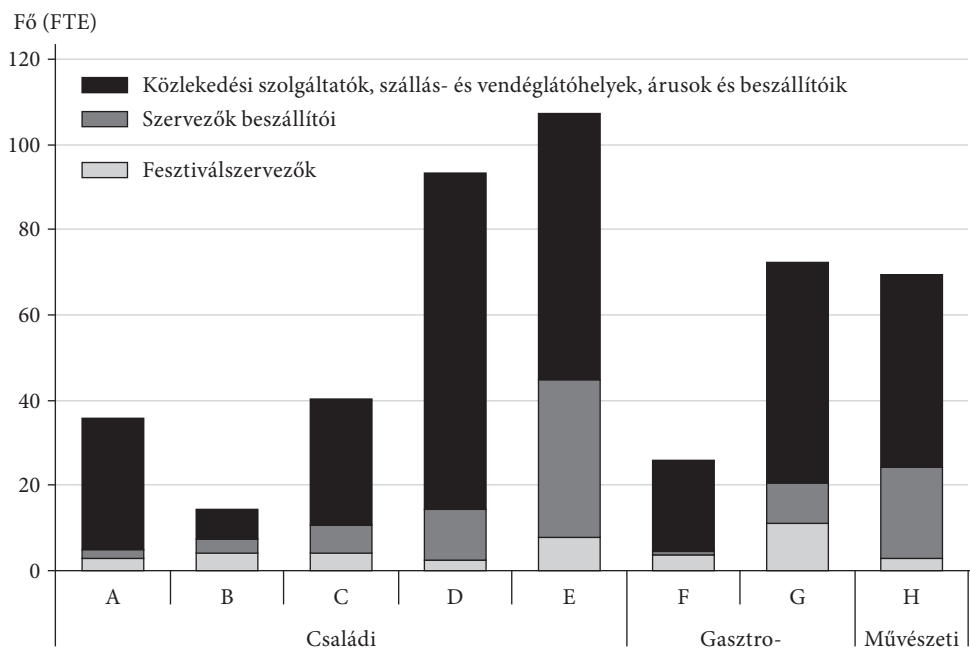
A fesztiválok alapítás GDP-hatásait 86 százalékban a látogatói költségek határozzák meg, 32 százalékos a szervezők beszállítói értékláncokon jelentkező hatásainak aránya. A szervezők negatív közvetlen bruttó hozzáadott értéke (*Gross Value Added, GVA*), vagyis alapítás GDP-je a teljes GVA-hatás 18 százalékát veszi el. A közvetlen és közvetett hozzáadottérték-hatások leginkább a szálláshelyeken és vendéglátósoknál (34-35 százalék), valamint az ingatlanügyletek és kereskedelem területén jelentkeznek. Az online elérhető *Melléklet E2. táblázata* bemutatja a teljes hatás 95 százalékának részletes ágazati bontását.

Országos foglalkoztatási hatások

Először az országos modellel számítottuk ki a foglalkoztatási hatásokat is, amelyek fesztiválonként a 9. ábrán láthatók, s 14 főtől 107 főig terjednek. Belső szerkezetük itt is jól mutatja, hogy a látogatói költségek szerepe meghatározó, valamint hogy foglalkoztatási szempontból is a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazatnál csapódik le a hatások közel 40 százaléka. A második legjelentősebb foglalkoztatási hatású ágazat a TEÁOR 90–92: Alkotó-, művészeti és szórakoztató tevékenység, amelybe maguk a szervezők és közvetlen beszállítóik is tartoznak. Jelentősek még a kiskereskedelemre, a biztonsági, építményüzemeltetési tevékenységekre tovagyrúzó effektusok is. A teljes foglalkoztatási hatás részletes felbontását az online elérhető *Melléklet E3. táblázata* tartalmazza.

9. ábra

A fesztiválok országos foglalkoztatási hatásai az érintett gazdasági szereplőknél

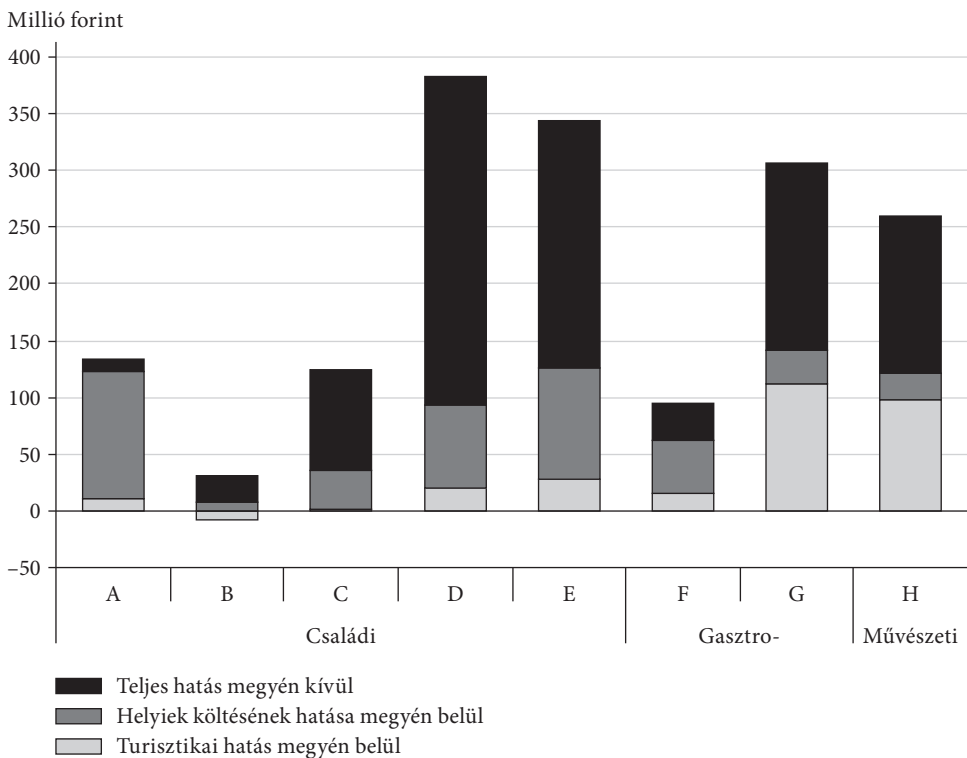
Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Megyei és turisztikai hatások

Az alábbiakban a fesztivál megyéjét és az ország többi részét megkülönböztető, interregionális input-output táblákkal kapott számítások eredményeit mutatjuk be. Ezekkel számszerűsíthetők a területi és a turisztikai hozzáadottérték- és foglalkoztatási hatások.

10. ábra

A fesztiválok megyei és turisztikai hozzáadottérték-hatásai

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A hozzáadott értékre kapott eredmények meglehetősen robusztusak, a nemzetgazdasági és a regionális modellekkel végzett számítások az országos eredmények (megyei és megyén kívüli hatások) tekintetében lényeges eltéréseket nem mutatnak. A foglalkoztatási hatásokra ez már nem igaz. Az országos és területi modellszámítások eltéréseit elsősorban az input-output táblák különböző aggregáltsági szintje okozza.²³ A kevésbé részletes ágazati bontás például elmosza a G–H–I (Kereskedelem, szállítás, vendéglátás) csoport ágazatainak foglalkoztatási intenzitása közötti jelentős különbségeket. A G–H–I átlagos foglalkoztatási intenzitása ugyanis jóval alacsonyabb, mint a fesztiválok szempontjából oly meghatározó szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás ágazaté. Ezért a regionális modelltől adódó országos foglalkoztatási összehatások sorra elmaradnak a nemzetgazdasági input-output táblával számított eredményektől.

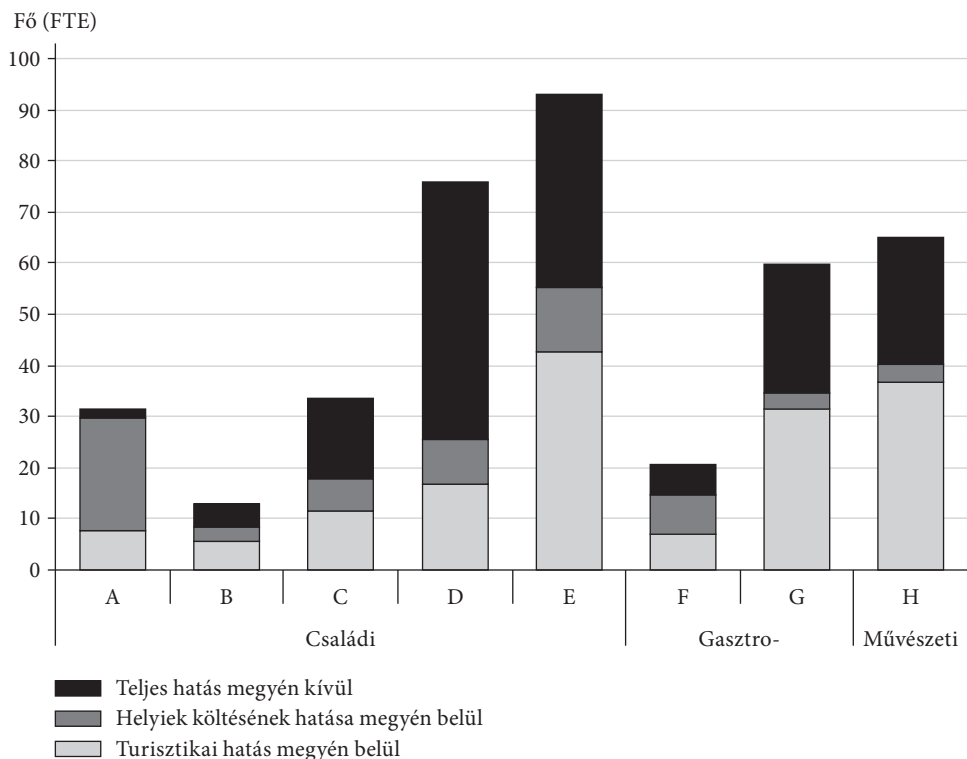
²³ A számításokat az országot területileg egyben kezelő, a megyei táblázatokkal azonos ágazati aggregáltsági szintű (11 × 11 ágazatos) modellel is elvégeztük. Az egyrégiós országos és a kétrégiós megyei (az adott megyét és az ország más területeit megkülönböztető) táblázatok között így legfeljebb egy-két százalékos eltérések adódtak az interregionális tovagyrúzó (*spillover*) hatásokat is figyelembe vevő input-output eredmények javára.

A 10. ábrán az oszlopok teljes magassága a területi modellből adódó országos bruttó hozzáadottérték-hatásokat mutatja. A legfelső részek (teljes²⁴ hatás megyén kívül) elhagyásával kapjuk, hogy mekkorák a megye gazdaságában lecsapódó jövedelmek. A halványszürke oszlopok a megyén belüli látogatók jegyvásárlásai és egyéb költségei nélkül számított megyei turisztikai hatásokat mutatják. Számmottevő turisztikai jövedelmeket megyéje számára csak a nagyobbik gasztro- és a művészeti fesztivál generált. A B jelű családi fesztiválra vonatkozó becsléseink szerint a megyén kívülről érkező kiadások olyan csekélyek, az értékláncokon való elszivárgások pedig olyan magasak, hogy a fesztiválhoz kapcsolódó turisztikai jövedelem valószínűleg negatív.

A 11. ábra a megyei és a turisztikai foglalkoztatási hatásokat mutatja. Jól látható, hogy a megyén kívüli látogatók kiadásainak elhagyása a szükséges megyei létszámot sokkal kevésbé csökkenti, mint a hozzáadott értéket.

11. ábra

A fesztiválok megyei és turisztikai foglalkoztatási hatásai

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és a szerkesztés.

²⁴ A „teljes” jelző nem területi vonatkozásban értelmezendő, hanem úgy, hogy ez magában foglalja a közvetlen és a közvetett hatásokat is.

Adóhatások

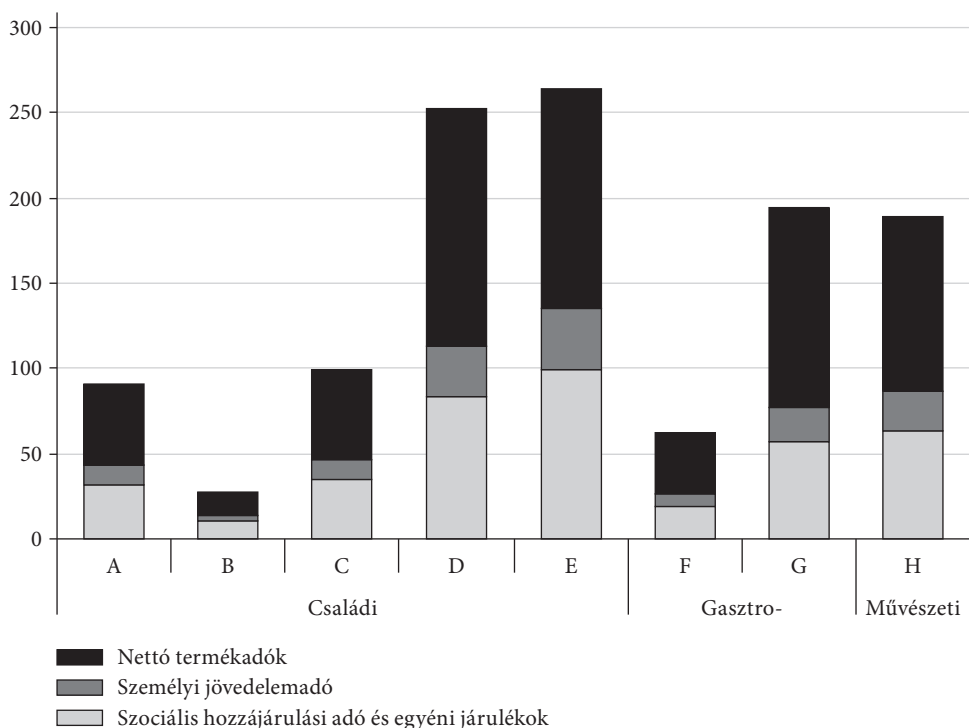
Az egyes adónemek közül az input-output modellekből származó eredmények felhasználásával a nettó termékadókra (ez közvetlenül adódott az ÁKM-ekből), a személyi jövedelemadóra, valamint a szociális hozzájárulási adóra (szochó) és az egyéni járulékokra készítettünk becslést (utóbbiakat a munkajövedelmekre kapott modellszámítások alapján). Az adóhatásokat kizárólag országos input-output modellel vizsgáltuk. Az összehasonlíthatóság érdekében a személyi jövedelemadó, a szochó és az egyéni járulékok 2017-ben érvényes általános kulcsait használtuk a 2018-ban megrendezett fesztiválok esetén is.

Az egyes fesztiválokra kapott eredmények a 12. ábrán láthatók. Az adó- és járulékbévételek legnagyobb részét mindenütt a nettó termékadók teszik ki. A nyolc fesztivál összes adóhatására 1 milliárd 181 millió forintot kaptunk.

12. ábra

A fesztiválok adó- és járulékbévételekre gyakorolt hatásai

Millió forint

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Fesztiválmultiplikátorok

Az egyes fesztiválok hozzáadottérték-, foglalkoztatási és adóhatásainak és összes bevételének, illetve összes támogatásának a hányadosaként úgynevezett komplex fesztiválmultiplikátorokat kaphatunk.²⁵

A fesztiválbevételi multiplikátorokat a 3. táblázat tartalmazza. Az országos szorzók 0,33 és 0,49 között (viszonylag szűk sávban, 13 százalékos relatív szórással) mozognak a 0,44-os átlagérték körül. A 0,44-es érték azt jelenti, hogy 100 forint fesztiválbevétel a vizsgált nyolc fesztivál esetében átlagosan 44 forint alaparas országos GDP-t eredményezett.

3. táblázat

Egy forint (foglalkoztatási multiplikátoroknál 1 millió forint) fesztiválbevétel gazdasági hatásai

Fesztivál kódja	Fesztivál típusa	Hozzáadott érték (GVA, forint)			Foglalkoztatás (FTE, fő)			Adó (forint)*
		országos*	megyei**	megyei turisztikai**	országos*	megyei**	megyei turisztikai**	
A	családi	0,48	0,45	0,04	0,13	0,11	0,03	0,33
B	családi	0,33	0,08	-0,09	0,15	0,09	0,06	0,30
C	családi	0,40	0,12	0,00	0,13	0,06	0,04	0,32
D	családi	0,49	0,12	0,03	0,12	0,03	0,02	0,33
E	családi	0,38	0,14	0,03	0,12	0,06	0,05	0,30
F	gasztro-	0,48	0,32	0,08	0,13	0,08	0,04	0,32
G	gasztro-	0,49	0,23	0,18	0,12	0,06	0,05	0,31
H	művészeti	0,43	0,20	0,17	0,12	0,07	0,06	0,32
Vizsgált fesztiválok együtt		0,44	0,19	0,07	0,12	0,06	0,04	0,32

* Országos input-output modell alapján.

** Regionális input-output modell alapján.

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A megyei és a turisztikai multiplikátorok ennél jóval alacsonyabbak, átlagos értékük 0,19, illetve 0,07, s egyedi értékeik sokkal jobban szórnak. Ennek oka, hogy ezekben már a fesztiválok területi sajátosságai, az eltéréseik is megmutatkoznak.

A foglalkoztatási fesztiválmultiplikátoroknál hasonló a helyzet. Az országos, megyei és turisztikai szorzók átlagértéke rendre 0,12, 0,06 és 0,04, a területi számok szórása itt is jóval magasabb. A 0,12-os országos szorzó jelentése, hogy 1 millió

²⁵ Ilyen multiplikátorokat természetesen a munkajövedelmekre is felírhatunk. Ezeket területi okokból ebben a tanulmányban közvetlenül nem vizsgáljuk. Az előzőleg tárgyalt adóhatások egy részének számszerűsítéséhez ugyanakkor a munkajövedelem-hatások is fontos részeredményeket szolgáltatottak.

forintos fesztiválbevételhez a vizsgált nyolc rendezvény esetében átlagosan 0,12 fő foglalkoztatása kapcsolódott.

Az adómultiplikátorok értéke meglehetősen stabil, a 3. táblázat utolsó oszlopa 0,30–0,33 közötti értékeket mutat.

A fesztiválágazat nemzetgazdasági jelentősége

A magyarországi fesztiválok számával kapcsolatos bizonytalanságot a tanulmány korábbi részeiben már jeleztük, mint ahogyan azt is, hogy csak a Magyar Fesztivál Szövetség vezet viszonylag egységes, strukturált, a fesztiválok költségvetésére is kiterjedő nyilvántartást (MFSZ [2017], [2019]). Itt azonban a fesztiváloknak csak egy része regisztrált. A felmért nyolc fesztiválra vonatkozó eredményeinket mindenestre megpróbáltuk általánosítani, s a 2019 novemberében értelmezhető költségvetési adattal nyilvántartott 293 szövetségi tagra kiterjeszteni. Fesztiválágazaton most tehát a Magyar Fesztivál Szövetség tagságát fogjuk érteni.

A 3. táblázatban láthattuk, hogy a fesztiválbevételeknek az országos bruttó hozzáadottérték-hatását kifejező multiplikátor értéke és a fesztivál összes bevétele egymástól függetlenül alakul. A fesztiválbevételek belső szerkezete és a fesztivál mérete között azonban már nem érvényesül ez a függetlenség. Ha a fesztivál méretét a látogatói költséknél megbízhatóbb fesztiválszervezői bevételekkel (a fesztiválköltségvetéssel) mérjük, a fesztiválbevételek belső szerkezetét pedig a látogatói költségek és a költségvetés hányadosával, akkor – bár a kisebb fesztiválok esetén adataink nagyon szórnak, s adatpontjaink száma is nagyon alacsony – egy a szakma képviselői által is visszaigazolt negatív irányú összefüggés valószínűsíthető: minél nagyobb a fesztivál költségvetése, általában annál kisebb az egységnyi fesztiválszervezői bevétellel elérhető látogatónapok száma, s ebből fakadóan az 1 forint költségvetésre jutó látogatói költség.

Ez a csökkenő relatív hatékonyság jelenik meg a fesztiválköltségvetéshez viszonyított bruttó hozzáadottérték-hatásban (GVA-hatásban) is. Ennek a korábitól eltérő módon számított, úgynevezett fesztiválköltségvetési multiplikátornak az értéke látható a 13. ábrán a vizsgált nyolc fesztivál esetében a szervezői bevételek függvényében. A feltételezett negatív irányú összefüggést kétféle regressziós becsléssel is próbáltuk megragadni.

Attól tartva, hogy az A és F fesztivál kiugró értékei nem megbízhatók, vagy nem jellemzik jól a sokaságot (outlierek), s emiatt a pontokhoz illesztett logaritmikus görbe (halvány pontvonallal) talán felülbecsüli a kisebb és alulbecsüli a nagyobb fesztiválok multiplikátorait, a sötét pontvonallal meghúzott exponenciális regressziós görbét használtuk.²⁶

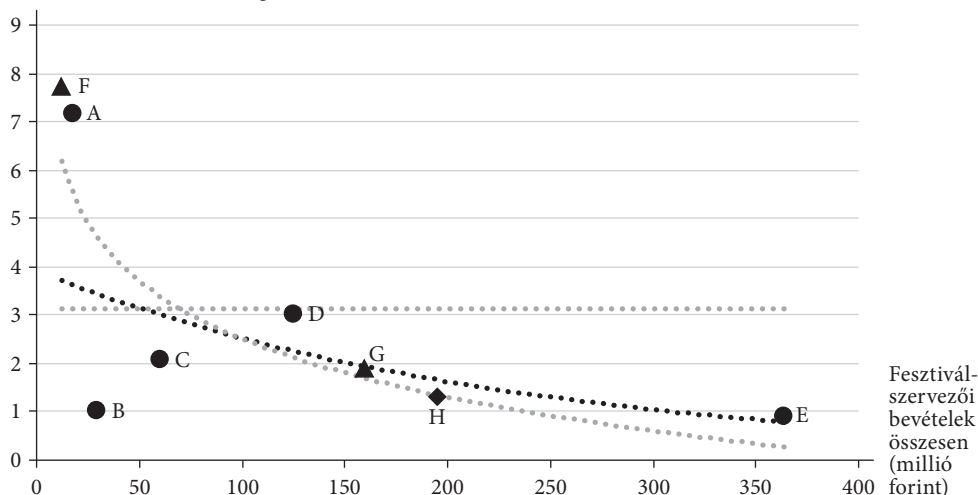
Exponenciális regressziós függvénnyel készítettünk becslést a Magyar Fesztivál Szövetségnél regisztrált, értelmezhető költségvetési adattal nyilvántartott fesztiválokra.

²⁶ Ennek ellenére természetesen mindkettőt kipróbáltuk, sőt még a nyolc fesztiválmultiplikátor egyszerű átlagát is (ezt mutatja a halvány vízszintes pontvonal a 13. ábrán). A három közül az exponenciális függvénnyel kaptuk a legalacsonyabb, legkonzervatívabb ágazati becslést. Mivel az ágazat szerepét túlértékelni semmiképpen sem szerettük volna, utóbbit fogadtuk el a szektor egészére vonatkozó eredményként.

13. ábra

A fesztivál-költségvetés és a hozzáadottérték-hatás kapcsolata

GVA-hatás/fesztivál-költségvetés

Megjegyzés: az adatpontok mellett a fesztiválok betűkódja látható. A korongok a családi, a háromszögek a gasztrokulturális, a rombusz a művészeti fesztiválokat jelölik.

Forrás: a fesztiválszervezők és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A bruttó hozzáadottérték-hatások és a szervezői bevételek hányadosaként értelmezett fesztiválmultiplikátort a szövetség által alkalmazott költségvetési osztályközök²⁷ mindegyikére (az osztályközökre) meghatároztuk. Ezek és az egyes kategóriákba tartozó fesztiválok száma alapján a közel 300 rendezvény együttes hozzáadottérték-hatására majdnem 29 milliárd forint, foglalkoztatási hatására pedig több mint 8600 fő adódott (4. táblázat). (Az osztályközövek foglalkoztatási multiplikátorait ugyancsak exponenciális regresszióval, a 13. ábrán bemutatotthoz hasonló módon számítottuk.)

Becslésünk azon túl, hogy a legalacsonyabb eredményeket adó regressziós függvényeket választottuk, más szempontból is meglehetősen konzervatív. Egyrészt a fesztiválok mindegyikét piaci termelőnek tekintettük, s imputációs módszerrel nem fedtük el a rendezvények gazdaságstatisztikában többnyire meg sem jelenő negatív közvetlen hozzáadott értékét. Nem vettük figyelembe továbbá a magasabb árszintből adódó hozzáadottérték-többletet sem. Mindezek okait korábban tárgyaltuk. Az alulbecslés legfontosabb oka mégis, hogy számításaink csak a szektor egy részére vonatkoznak. Sok fesztivál, köztük az önmagukban is jelentős hatású, számtalan külföldi vendéget vonzó megafesztiválok nem tagjai a szövetségnek. Ezek közül a 2008. évi VOLT Fesztiválra és a Balaton Soundra folyóiratban publikált felmérések is készültek (Indra

²⁷ A Magyar Fesztivál Szövetség kiadási oldaluk főösszege alapján méri a költségvetések nagyságát, szemben az általunk használt összes fesztiválbevétellel. Sem ez, sem az általunk használt bevételek bruttó jellege nem okoz azonban lényeges különbséget, hiszen a rendezvények pénzügyi formában (pénzbevételek és pénzkidadások különbségeként) meghatározott eredménye rendszerint gyakorlatilag nullszaldós.

4. táblázat

A Magyar Fesztivál Szövetség által költségvetési adatokkal nyilvántartott fesztiválok együttes hozzáadottérték- és foglalkoztatási hatásainak becslése

A Magyar Fesztivál Szövetség adatai, 2017–2019*		Becsült adatok				
fesztivál-költségvetés (forint)**	a költségvetési osztályközbe eső fesztiválok száma	osztály-közép	fesztivál-költségvetési GVA-multiplikátor	GVA-hatás (millió forint)	Fesztivál-költségvetési foglalkoztatási multiplikátor (fő/millió forint)	Foglalkoztatási hatás (fő, FTE)
100 millió felett	25	300	1,05	7 845	0,30	2227
50–100 millió	30	75	2,81	6 333	0,85	1904
20–50 millió	76	35	3,36	8 928	1,02	2711
10–20 millió	66	15	3,67	3 629	1,12	1107
5–10 millió	64	7,5	3,79	1 818	1,16	556
1–5 millió	26	3	3,86	301	1,18	92
1 millió alatt	6	0,5	3,91	12	1,20	4
Összesen	293			28 866		8601

* 2019. november.

** A fesztivál teljes kiadása.

Forrás: a Magyar Fesztivál Szövetség (MFSZ [2019]), a kutatásban részt vett fesztiválok és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

[2009]),²⁸ illetve a legnagyobbak számító Sziget Fesztivál látogatói és költségvetési adatairól is rendszeresen cikkeznek az újságok (*Libor-Kocsis* [2018], *Marnitz* [2019]). Ha csak ezt a további három fesztivált a sajtóból és a szervező cég számviteli beszámolójából ismert értékei alapján a legegyszerűbb számítással hozzávonnánk a vizsgált körhöz, az ágazati GVA-becslési eredményünk legalább 40 milliárd forintra ugrana. De a teljes fesztiválágazat gazdasági jelentősége a figyelembe nem vett további rendezvények miatt minden bizonnyal ezt a mértéket is jóval meghaladná.

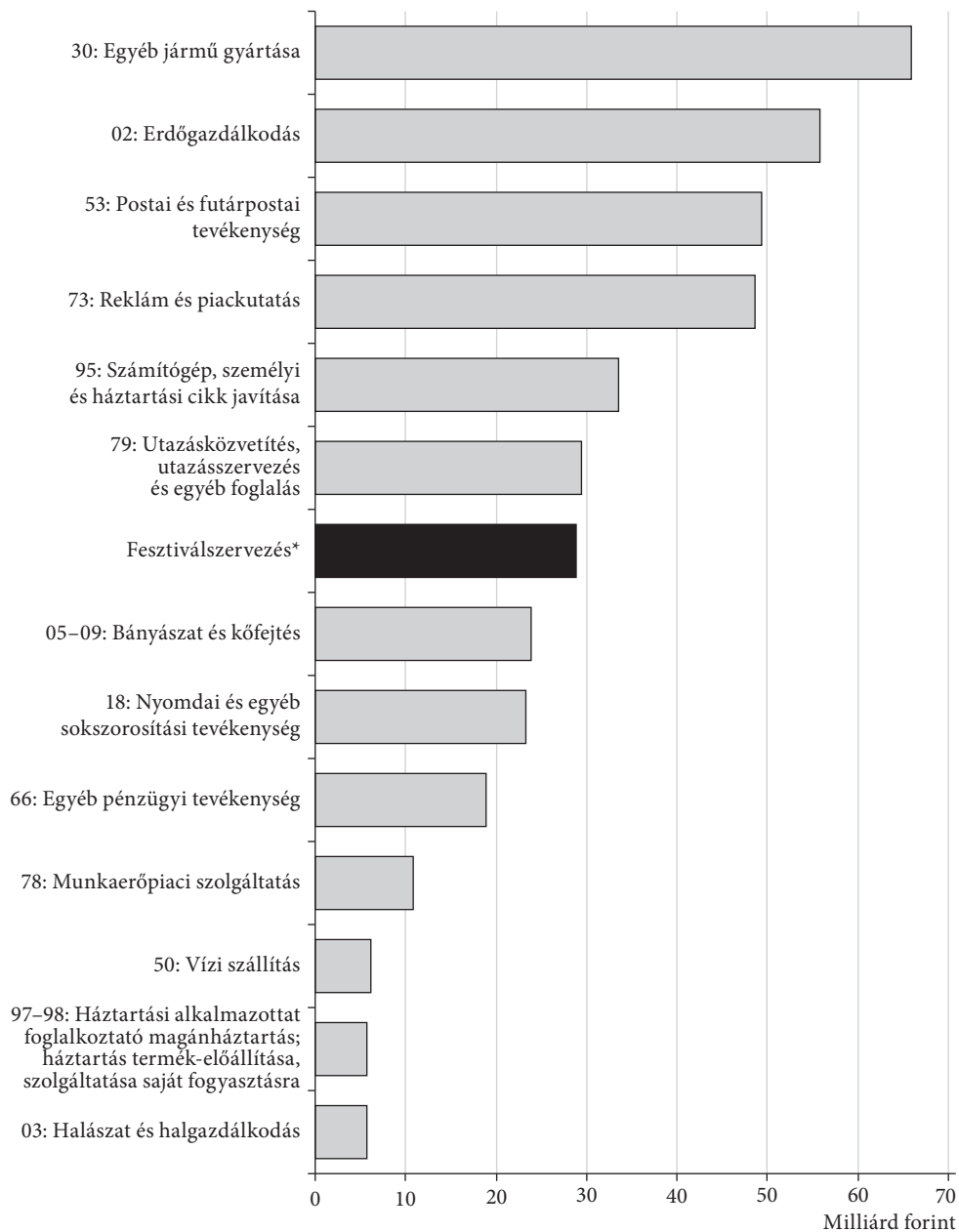
S bár a kapott eredmények a nemzetgazdaság teljes éves hozzáadott értékének, valamint foglalkoztatotti létszámának még így is csupán 0,1–0,2 százalékát adnák, a fesztiválok néhány napos időtartamuk alatt is képesek a hivatalos gazdaságstatisztika által valóban számon tartott, a kisebb ágazatok éves teljesítményével összemérhető hatásokat generálni. Ha az ágazatok hatásait a végső keresletük által a gazdaság egészében (tehát nemcsak közvetlenül a vizsgált szektorban, hanem a tolvagyűrűző hatások következtében más ágazatokban is) létrejövő hozzáadott értékkel és megvalósuló foglalkoztatással mérjük (ez teljesen kompatibilis azzal, ahogyan a fesztiválok hatásait kifejeztük), akkor a Magyar Fesztivál Szövetség tagjaival megragadott fesztiválszektor nagysága a 14. ábra alapján leginkább az utazásközvetítés, utazásszervezés ágazatéhoz hasonló.

²⁸ Lásd még Sziget Kulturális Menedzser Iroda Zrt. éves beszámolóit, kiegészítő mellékleteit, 2017–2018.

14. ábra

Ágazatok hozzáadottérték- és foglalkoztatási hatásai

A) Ágazatok hozzáadottérték-hatásai (milliárd forint)

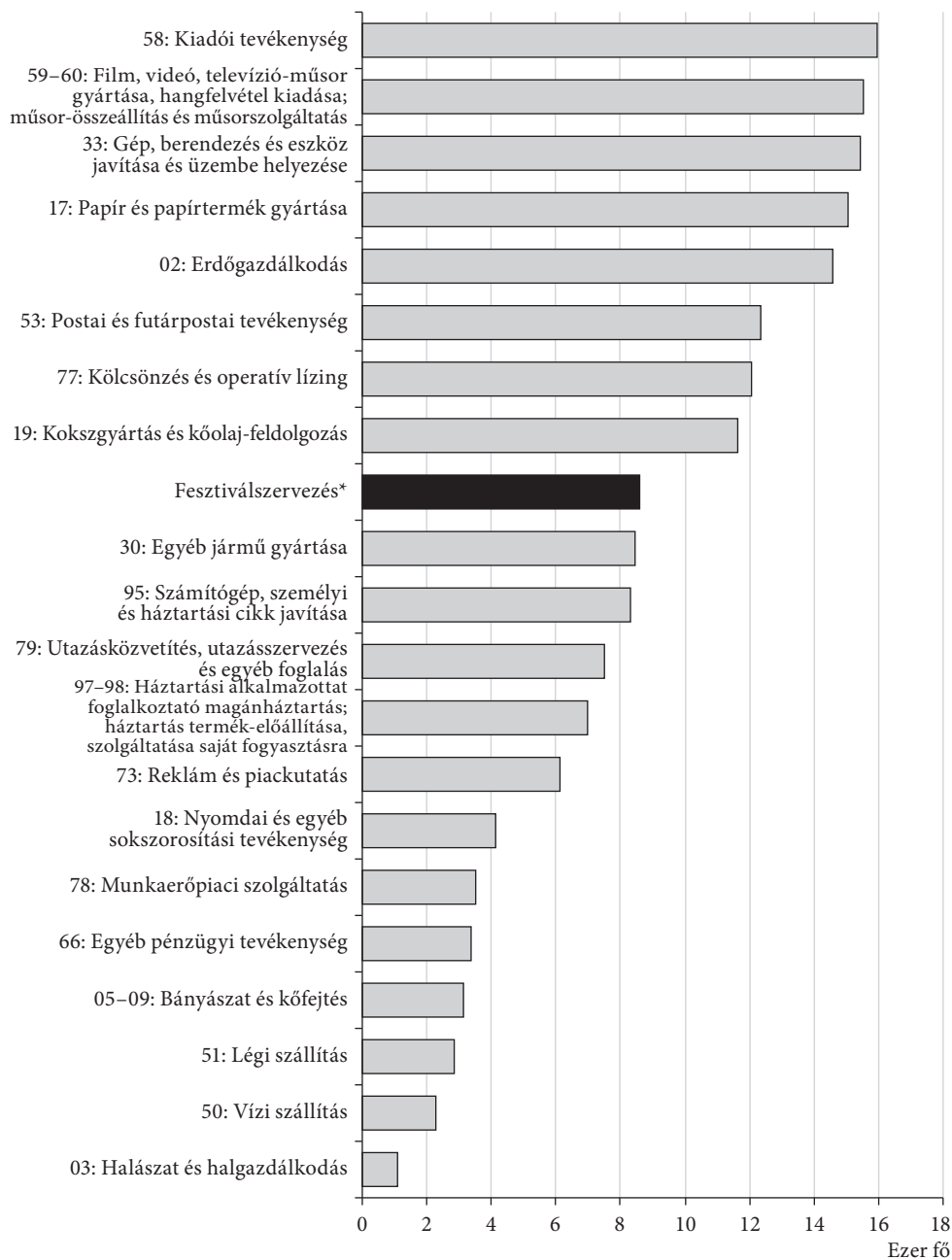

* A Magyar Fesztivál Szövetségnél 2019 novemberében költségvetési adatokkal nyilvántartott 293 fesztivál becült hozzáadottérték-hatása.

Forrás: a Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Fesztivál Szövetség (MFSZ [2019]), a kutatásban részt vett fesztiválok és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A 14. ábra folytatása

B) Ágazatok foglalkoztatási hatásai (ezer fő)

* A Magyar Fesztivál Szövetségnél 2019 novemberében költségvetési adatokkal nyilvántartott 293 fesztivál becsült foglalkoztatási hatása.

Forrás: a Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Fesztivál Szövetség (MFSZ [2019]), a kutatásban részt vett fesztiválok és a látogatói felmérések adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Összefoglalás

Tanulmányunk nyolc hazai fesztivál gazdasági hatásainak összehasonlító elemzését mutatta be. Eredményeink mögött egy hároméves, összesen tizennégy fesztiválra kiterjedő projekt áll. Rendelkezésre álló adataink öt családi, két gasztrokulturális és egy összművészeti fesztivál esetében tették lehetővé a tanulmányban bemutatott teljes körű gazdasági hatáselemzést. A vizsgált nyolc fesztivált 2017-ben és 2018-ban rendezték meg, költségvetésük pár tízmillió forinttól több száz millióig terjedt. A szervezők bevételeit, kiadásait, az általuk foglalkoztatottak számát, az értékesítési helyet bérlő vendéglátósok és árusok számát, megyei megoszlását és a látogatók rendezők által becsült számát számítógépes űrlapokkal, a vezetőkkel, gazdasági ügyekért felelős munkatársakkal folytatott mélyinterjúk, szakmai konzultációk során mértük fel. A fesztivállátogatói költséket helyszíni, személyes megkérdezésen alapuló kérdőíves felmérésekkel, rövid, a látogatók demográfiai adataira vonatkozó, valamint részletes, költségük termék- és szolgáltatáscsoportok szerinti szerkezetére is kitérő lekérdezéssel vizsgáltuk.

A hatáselemzést országos és regionális input-output táblákkal és multiplikátorokkal végeztük. Az input-output módszer alkalmazása során a látogatói költsékekre és a szervezői kiadásokra nem új keresletként tekintettünk, hanem az adott év végső fogyasztási kiadásaiban és termelőfelhasználásában már elszámolt, a hivatalos gazdaságstatisztika által nyilvántartott tételekként. Ily módon ezek hatásai is benne vannak az adott év nemzetgazdasági teljesítményében, a fesztiválok által érintett ágazatok kibocsátásában, hozzáadott értékében és foglalkoztatásában. Eredményeink tehát nem úgy értelmezendők, hogy a fesztiválok következtében a kimutatott mértékben nőtt, vagy újbóli megrendezésük esetén ennyivel nőne a gazdaság teljesítménye. A kapcsolódó kereslet (vagy ennek egy része) lehet, hogy fesztiválok nélkül is felmerült volna vagy felmerülne, hasonló vagy akár teljesen eltérő ágazati szerkezetben és összegben.²⁹ A kiadások alternatív felhasználási lehetőségeit nem ismerjük, s így ezek hatásait sem tudtuk felmérni. A tanulmányban közölt adatok és modellszámítások helyes, *ex post* szemléletű értelmezése ezért sokkal inkább az, hogy az adott évben az egyes fesztiválokhoz kapcsolódóan becsléseink szerint a közölt mértékű és összetételű kiadások valósultak meg, s ezek közvetlen és tovagyűrűző hatásai a kalkulált számok szerinti részt képviselnek az országos és a megyei gazdasági teljesítménymutatókban.

A nyolc fesztivál együttes országos hozzáadottérték-hatása számításaink alapján meghaladja az 1,6 milliárd Ft-ot, teljes munkaidejű egyenértékes létszámmal mért foglalkoztatási hatásuk 400-450 fő körüli, a szociális hozzájárulási adót és az egyéni járulékokat, a személyi jövedelemadót és a nettó termékadókat is magában foglaló adóhatásukat pedig 1,1-1,2 milliárd Ft-ra becsüljük. A számviteli értelemben ugyan egytől egyig nagyjából nullszaldós fesztiválok piaci termelőként számított közvetlen hozzáadott értéke rendszerint negatív (a nyolc fesztivál együttes adatai

²⁹ A külföldi látogatók költségeiről persze nehezen állítható, hogy az adott fesztivál nélkül is azonos szinten megtörténtek volna (egyes külföldi turisták meglehet, hogy a fesztivál nélkül egyáltalán nem látogattak volna hazánkba), illetve a belföldi háztartások fogyasztásának importhányada miatt kétségbe vonható lenne az az állítás is, hogy a fesztivállal kapcsolatban megvalósult belföldi kereslet teljes egészében belföldi keresletként jelentkezett volna a fesztivál hiányában is.

alapján az összes bruttó hozzáadottérték-hatás (GVA-hatás) -18%-a), a szervezők által igénybe vett szolgáltatások (32%) és főként a látogatói költségek tovagyrúzó hatásai (86%) azonban ezt jócskán ellensúlyozzák. A fesztiválszervezők tevékenysége tehát közvetlenül nem növeli, hanem inkább csökkenti a bruttó hozzáadott értéket (GVA). Ez akár indoka is lehet annak, hogy a gazdaságstatisztika miért nem kezeli külön gazdasági tevékenységként és ágazatként a fesztiválszervezést. Közvetett hatásai és a fesztiválokra megvalósult költségek azonban jelentős mértékű pozitív hozzáadott értéket termelnek.

A rendezvények megyei és turisztikai hatásai erősen függenek a látogatók, az értékesítő vendéglátók, árusok, valamint a fellépők és a szervezők más beszállítóinak területi megoszlásától. Jelentősebb turisztikai hatást a vizsgált fesztiválok közül csak kettőnél mutattunk ki. Előfordult viszont olyan rendezvény is, ahol becsléseink szerint a megyén kívülről érkező kiadások olyan csekélyek, az értékláncokon való elszívargások pedig olyan magasak, hogy a fesztiválhoz kapcsolódó nettó megyei jövedelem valószínűleg negatív.

A fesztiválok jövedelemtermelő képessége szempontjából a látogatók jegyeken felüli (ha van egyáltalán belépő) költsékezésének van döntő jelentősége. Ez pedig a látogatók (látogatónapok) számától és az egy látogatónapra jutó költséektől függ. Kérdőíves adatfelvételeinek tapasztalatai alapján utóbbiak viszonylag megbízhatóan mérhetők, a látogatók szervezők által becsült számában viszont meglehetősen nagy a bizonytalanság. Ennek csökkentésében a látogatószám-létszám fejtett informatikai módszerekkel, drónos, arcfelismerő és mozgáskövető hardver- és szoftvereszközökkel történő támogatása segíthet.

A felmért nyolc fesztiválra vonatkozó eredményeink általánosításának, a fesztiválszektorra való kiterjesztésének lehetőségeit is megvizsgáltuk. Bár – ahogy a tanulmányban többször is említésre került – a gazdaságstatisztika ilyen ágazatot nem tart számon, mi mégis arra voltunk kíváncsiak, hogy mekkora lehet a szektor nemzetgazdasági jelentősége más ágazatokkal való összehasonlításban.

A hozzáadottérték- és a foglalkoztatási hatások, valamint az összes fesztiválbevételek hányadosaként úgynevezett fesztiválmultiplikátorokat számítottunk, amelyek értéke fesztiválonként ugyan eltérő, de a 0,44-os átlagérték körül, egy viszonylag szűk sávban mozog, s nincs összefüggésben a fesztivál összes bevételével. A fesztiválbevételek belső szerkezete és a fesztivál mérete között már nem érvényesül ez a függetlenség. Ha a fesztivál méretét a látogatói költséknél jóval megbízhatóbb fesztiválszervezői bevételekkel (a fesztivál-költségvetéssel) mérjük, a fesztiválbevételek belső szerkezetét pedig a látogatói költségek és a költségvetés hányadosával, akkor – bár a kisebb fesztiválok esetén adataink nagyon szórnak, s adatpontjaink száma is nagyon alacsony – egy a szakma képviselői által is visszaigazolt, negatív irányú összefüggés valószínűsíthető: minél nagyobb a fesztivál költségvetése, általában annál kisebb az egységnyi fesztiválszervezői bevétellel elérhető látogatónapok száma, és ebből fakadóan az 1 Ft költségvetésre jutó látogatói költség. Ez a csökkenő relatív hatékonyság jelenik meg a fesztivál-költségvetéshez viszonyított bruttó hozzáadottérték-hatásban is.

Számításainkat kiterjesztettük a Magyar Fesztivál Szövetségnél regisztrált, értelmezhető költségvetési adattal nyilvántartott fesztiválokra. A bruttó hozzáadottérték-hatások

és a szervezői bevételek hányadosaként értelmezett fesztiválmultiplikátort a szövetség által alkalmazott költségvetési kategóriák mindegyikére megbecsültük. Ezek és az egyes kategóriákba tartozó fesztiválok száma alapján a közel 300 rendezvény együttes hozzáadottérték-hatása majdnem 29 milliárd Ft, foglalkoztatási hatása pedig több mint 8600 fő.

Becslésünk több szempontból is meglehetősen konzervatív: a fesztiválok mindegyikét gazdaságstatisztikai értelemben piaci termelőnek tekintettük, s számításaink csak a szektor egy részére vonatkoznak. Sok fesztivál, köztük az önmagukban is jelentős hatású, rengeteg külföldi vendéget vonzó megafesztiválok nem tagjai a szövetségnek. Mindezek miatt a teljes fesztiválágazat gazdasági jelentősége minden bizonnyal jóval meghaladja az itt közölt mértéket. S bár a nemzetgazdaság teljes éves hozzáadott értékének, valamint foglalkoztatotti létszámának a kapott eredmények csupán 0,1-0,2 százalékát adják, a fesztiválok pár napos időtartamuk alatt is képesek a hivatalos gazdaságstatisztika által valóban számontartott, kisebb ágazatok éves teljesítményével összemérhető hatásokat generálni. Ezek nagysága leginkább az utazásközvetítés, utazásszervezés ágazatéhoz hasonló.

Hivatkozások

- AMBARGIS, Z. O.–MEAD, C. I. [2012]: RIMS II. An essential tool for regional developers and planners. Bureau of Economic Analysis, Washington, DC, https://www.bea.gov/sites/default/files/methodologies/RIMSII_User_Guide.pdf.
- ARMSTRONG, H. W. [1993]: The Local Income and Employment Impact of Lancaster University. *Urban Studies*, Vol. 30. No. 10. 1653–1668. o. <https://doi.org/10.1080/00420989320081641>.
- BABBIE, E. [2017]: A társadalomtudományi kutatások gyakorlata. Balassi Kiadó, Budapest.
- BATEY, P. W. J.–MADDEN, M.–SCHOLEFIELD, G. [1993]: Socio-economic Impact Assessment of Large-scale Projects using Input-Output Analysis: A Case Study of an Airport. *Regional Studies*, Vol. 27. No. 3. 179–191. o. <https://doi.org/10.1080/00343409312331347485>.
- BILLINGS, R. B.–KATZ, J. L. [1982]: A technique to obtain accurate impact multipliers for individual firms by means of existing input-output models. *Environment and Planning A: Economy and Space*, Vol. 14. 739–744. o. <https://doi.org/10.1068/a140739>.
- BRÁVÁČZ IBOLYA [2019]: A fesztiválok gazdasági, társadalmi hatásai és mérési módszerei. *Prosperitas*, 6. évf. 4. sz. 59–77. o. http://dx.doi.org/10.31570/Prosp_2019_04_4.
- BURFORD, R. L.–KATZ, J. L. [1977]: Input-Output Multipliers Without a Full Input-Output Matrix. *Proceedings of Business and Economics*. American Statistical Association, Chicago, 453–458. o.
- BURFORD, R. L.–KATZ, J. L. [1981]: A Method for the Estimation of Input-Output Type Multipliers when no Input-Output Model Exists. *Journal of Regional Science*, Vol. 21. No. 2. 151–162. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.1981.tb00691.x>.
- CROMPTON, J. L.–MCKAY, S. L. [1994]: Measuring the economic impact of festivals and events: some myths, misapplications and ethical dilemmas. *Festival Management and Event Tourism*, Vol. 2. No. 1. 33–43. o. <https://doi.org/10.3727/106527094792335782>.
- DIEDERING, M.–KWIATKOWSKI, G. [2015]: Economic impact of events and festivals on host regions. *Methods in practice and potential sources of bias*. *Polish Journal of Sport and Tourism*, Vol. 22. No. 4. 247–252. o. <https://doi.org/10.1515/pjst-2015-0033>.

- DIETZENBACHER, E.–LAHR, M. L. [2013]: Expanding Extractions. *Economic Systems Research*, Vol. 25. No. 3. 341–360. o. <https://doi.org/10.1080/09535314.2013.774266>.
- DWYER, L.–JAGO, L.–FORSYTH, P. [2016]: Economic evaluation of special events: Reconciling economic impact and cost-benefit analysis. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol. 16. No. 2. 115–129. o. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1116404>.
- EU [2013]: Az Európai Parlament és a Tanács 549/2013/EU rendelete (2013. május 21.) az európai unióbeli nemzeti és regionális számlák európai rendszeréről. *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*, 56. évf. június 26. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0549&from=HU>.
- FESZTIVÁLKUTATÁS [2016]: Fesztiválkutatás 2016. Örökség Kultúrpolitikai Intézet, Budapest, http://oroksegintezet.hu/images/kutatas/fesztkut_web.pdf.
- FLEGG, A. T.–WEBBER, C. D.–ELLIOT, M. V. [1995]: On the Appropriate Use of Location Quotients in Generating Input-Output Tables. *Regional Studies*, Vol. 29. No. 6. 547–561. o. <https://doi.org/10.1080/00343409512331349173>.
- FORMÁDI KATALIN–HUNYADI ZSUZSANNA [2019]: Helyi büszkeség vagy bosszúság? A fesztiválok hatása a települések életében. *Prosperitas*, 6. évf. 4. sz. 95–111. o. http://dx.doi.org/10.31570/Prosp_2019_04_6.
- GETZ, D. [2005]: *Event Management and Event Tourism*. Cognizant Communication Corporation, New York.
- GETZ, D. [2010]: The Nature and Scope of Festival Studies. *International Journal of Event Management Research*, Vol. 5. No. 1. 1–47. o.
- GREIG, M. A. [1971]: The Regional Income and Employment Multiplier Effects of a Pulp Mill and Paper Mill. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 18. 31–48. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9485.1971.tb00972.x>.
- HARRIGAN, F. J. [1982]: The Estimation of Input-Output Type Output Multipliers when no Input-Output Model Exists: A Comment. *Journal of Regional Science*, Vol. 22. No. 3. 375–381. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.1982.tb00762.x>.
- INDRA DÁNIEL [2009]: A Balaton Sound és a VOLT Fesztivál gazdasági hatásvizsgálata. *Turizmus Bulletin*, 13. évf. 3. sz. 31–34. o. https://mtu.gov.hu/documents/prod/Bulletin-2009_3.pdf.
- JACKSON, J.–HOUGHTON, M.–RUSSELL, R.–TRIANDOS, P. [2005]: Innovations in Measuring Economic Impacts of Regional Festivals: A Do-It-Yourself Kit. *Journal of Travel Research*, Vol. 43. No. 4. 360–367. o. <https://doi.org/10.1177/0047287505274649>.
- KIM, J.–BOO, S.–KIM, Y. [2013]: Patterns and trends in event tourism study topics over 30 years. *International Journal of Event and Festival Management*, Vol. 4. No. 1. 66–83. o. <https://doi.org/10.1108/17582951311307520>.
- KOOPMANS, C.–OOSTERHAVEN, J. [2011]: SCGE modelling in cost-benefit analys: The Ductch experience. *Research in Transportation Economics*, Vol. 31. No. 1. 29–36. o. <https://doi.org/10.1016/j.retrec.2010.11.005>.
- KOPPÁNY KRISZTIÁN [2016]: Betegek terápiás preferenciáinak feltárása és ellátásának javítása conjoint analízissel és költség–haszon elemzéssel. *Prosperitas*, 3. évf. 1. sz. 33–56. o.
- KOPPÁNY KRISZTIÁN [2017a]: Makrogazdasági és regionális hatáselemzés multiplikátormodellekkel. Hazai alkalmazásokkal és számpéldákkal, Excel környezetben. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- KOPPÁNY KRISZTIÁN [2017b]: A növekedés lehetőségei és kockázatai. Magyarország feldolgozóipari exportteljesítményének és ágazati szerkezetének vizsgálata, 2010–2014. *Közgazdasági Szemle*, 64. évf. 1. sz. 17–53. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2017.1.17>.

- KOPPÁNY KRISZTIÁN [2018a]: Mennyit termel egy fesztivál valójában? A fesztiválok hatás-elemző modellje. Magyar Fesztiválszövetség szazon- és évadzáró konferencia, Budapest, november 19.
- KOPPÁNY KRISZTIÁN [2018b]: Mi lenne velünk az autóipar nélkül? Ágazataink nemzetgazdasági jelentőségének vizsgálata input-output táblákkal és hypothetical extractions módszerrel. *Sigma*, 49. évf. 1–2. sz. 11–38. o.
- KOPPÁNY KRISZTIÁN [2019]: Gazdasági hatásvizsgálatok módszertani kérdései. Az EFOP-3.6.1-16-2016-00012 kódszámú, Innovatív megoldásokkal Zala megye K + F + I tevékenysége hatékonyságának növeléséért című projekt zárókonferenciája, Győr, március 19–20.
- KOPPÁNY KRISZTIÁN–STESZLI ÁDÁM [2017]: Egy járműipari vállalat tovaggyűrűző gazdasági hatásainak elemzése a SZEconomy modellben. Plenáris előadás. Kautz Konferencia 2017, Sport – Gazdaság – Turizmus, Széchenyi István Egyetem, június 8.
- KSH [2018a]: A háztartások fogyasztása. Statisztikai Tükör, május 30. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KSH [2018b]: Tájékoztató adatbázis. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, <http://statinfo.ksh.hu/Statinfo/>.
- KUNDI VIKTÓRIA [2012]: Fesztiválok gazdasági hatásmérésére alkalmazott nemzetközi és hazai modellek bemutatása. *Tér és Társadalom*, 26. évf. 4. sz. 93–110. o. <https://doi.org/10.17649/tet.26.4.2080>.
- KUNDI VIKTÓRIA [2013]: Fesztiválok városokra gyakorolt gazdasági és társadalmi-kulturális hatásainak elemzése. Doktori disszertáció. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- LENZEN, M.–BENRIMOJ, C.–KOTIC, B. [2010]: Input–Output Analysis For Business Planning: A Case Study of the University of Sydney. *Economic Systems Research*, Vol. 22. No. 2. 155–179. o. <https://doi.org/10.1080/09535314.2010.484012>.
- LIBOR ANITA–KOC SIS KRISZTINA [2018]: A jegy 55-szörösére, a költségvetés 330-szorosára nőtt a Szigeten. *Index*, augusztus 12. https://index.hu/kultur/zene/2018/08/12/25_ev_alatt_otvenotszorosere_dragult_a_sziget/.
- MARNITZ ISTVÁN [2019]: Kevesebb Sziget-lakó, szerényebb nyereség. *Népszava*, augusztus 14. https://nepszava.hu/3046500_kevesebb-sziget-lako-szerenyebb-nyereseg.
- MFSZ [2017]: A fesztiválpiac jellemzői. Magyar Fesztivál Szövetség, Budapest, http://www.fesztivalregisztracio.hu/download/fesztipiac_2014-2017.pdf.
- MFSZ [2019]: A regisztrált fesztiválok jellemzői a 2019. novemberi adatok alapján. Magyar Fesztivál Regisztrációs és Minősítési Program, Magyar Fesztiválszövetség, <http://fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=statisztika>.
- MILLER, R. E.–BLAIR, P. D. [2012]: Input-Output Analysis. Foundations and Extensions. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge, <https://doi.org/10.1017/cbo9780511626982>.
- MTÜ [2017]: Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia. Magyar Turisztikai Ügynökség, https://mtu.gov.hu/documents/prod/mtu_strategia_2030.pdf.
- POLENSKE, K. R. [1997]: Linked system of enterprise, regional and national input-output accounts for policy analysis. Megjelent: *Chatterji, M.* (szerk.): *Regional Science: Perspectives for the Future*. Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, 26–42. o. https://doi.org/10.1007/978-1-349-25514-6_3.
- PORTER, P. K.–CHIN, D. M. [2012]: Economic impact of sport events. Megjelent: *Maennig, W.–Woods, R. A.* (szerk.): *International Handbook on the Economics of Mega Sport Events*. Edward Elgar, 246–269. o. <https://doi.org/10.4337/9780857930279.00023>.
- RÉVÉSZ TAMÁS [2001a]: A turizmus költség-hatás-elemzése SAM-modellel. *Statisztikai Szemle*, 80. évf. 10–11. sz. 825–847. o.

- RÉVÉSZ TAMÁS [2001b]: Költségvetési és környezetpolitikák elemzése általános egyensúlyi modellekkel. PhD-értekezés. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1085/13/Revesz_Tamas_dhu.pdf.
- RÉVÉSZ TAMÁS–KOPPÁNY KRISZTIÁN [2018]: A nemzetgazdasági modellekben szereplő mátrixok kétirányú kiigazító módszereiről. *Sigma*, 49. évf. 3–4 sz. 139–172. o.
- SOLT KATALIN–TAKÁCS DÁVID [2015]: A költség–haszon elemzés alkalmazása önkéntes programokra. *Prosperitas*, 2. évf. 2. sz. 46–59. o.
- SOLT KATALIN–KOPPÁNY KRISZTIÁN–HUNYADI ZSUZSANNA [2018]: Csináljuk a fesztivált! Hogyan hatnak a fesztiválok a nemzetgazdaság teljesítményére? Plenáris előadás, Kulturális gazdaság. Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Kautz Gyula Emlékkonferencia, Győr, június 5.
- SOLT KATALIN–KOPPÁNY KRISZTIÁN–HUNYADI ZSUZSANNA [2019]: Mennyivel járulhatnak hozzá a fesztiválok a gazdaság teljesítményéhez? Módszertani megközelítések és gyakorlati alkalmazás. *Tér–Gazdaság–Ember*, 7. évf. 2–3. sz. 75–102. o.
- SULYOK JUDIT [2010]: A magyar lakosság fesztivállátogatási szokásai. *Turizmus Bulletin*, 14. évf. 3. sz. 2–11. o.
- SULYOK JUDIT [2016]: A magyarországi fesztiválturizmus országos szintű marketingje. Megjelent: *Jászberényi Melinda–Zátori Anita–Ásványi Katalin* (szerk.): *Fesztiválturizmus*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ NORBERT [2015]: A regionális input-output táblák becslési módszerei. *Területi Statisztika*, 55. évf. 1. sz. 3–27. o. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2015/01/szabo.pdf>.
- TIEBOUT, C. M. [1967]: Input-output and the firm: a technique for using national and regional tables. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 49. 260–262. o.
- U1 NONPROFIT [2019]: Tömegszámlálás kültéri nagyrendezvényeken. Kutatási jelentés, az EFOP-3.6.1-16-2016-00012 kódszámú, Innovatív megoldásokkal Zala megye K + F + I tevékenysége hatékonyságának növeléséért című projekt. U1 Nonprofit Kft.
- WILSON, J.–ARSHED, N.–SHAW, E.–PRET, T. [2017]: Expanding the domain of festival research: A review and research agenda. *International Journal of Management Reviews*, Vol. 19. No. 2. 195–213. o. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12093>.
- ZALAI ERNŐ [2012]: Matematikai közgazdaságtan II. Többszektoros modellek és makrogazdasági elemzések. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Függelék

A számítások módszertana

Az országos hozzáadottérték-, munkajövedelem- és foglalkoztatási multiplikátorokat a KSH 2018. évi módszertan (KSH [2018a]) szerinti 2015. évi, szervezet $\times$ szervezet típusú, hazai kibocsátásra közölt ágazati kapcsolatok mérlege alapján számítottuk, rendre a következő formulák alapján: $\langle \mathbf{v} \rangle (\mathbf{I} - \mathbf{A})^{-1}$, $\langle \mathbf{h} \rangle (\mathbf{I} - \mathbf{A})^{-1}$ és $\langle \mathbf{e} \rangle (\mathbf{I} - \mathbf{A})^{-1}$, ahol $\mathbf{v}$ az ágazati hozzáadottérték-hányadok, $\mathbf{h}$ a munkajövedelem-hányadok és $\mathbf{e}$ az ágazati foglalkoztatási intenzitások (ezer fő/millió forint) vektora, $\mathbf{A}$ a közvetlen ráfordítási együttthatók mátrixa, $\mathbf{I}$ pedig az egységmátrix. A $\langle \rangle$ zárójelk a diagonálmátrix-képzés, a -1 kitevő pedig a mátrixinvertálás műveletét jelöli.

A regionális multiplikátorokat ugyanezen formuláknak a fesztivál gazdamegyéjének interregionális input-output táblára történő alkalmazásával határoztuk meg.

A regionális táblázatok előállításának lépései az alábbiak voltak. Elsőként az országos ÁKM-et hoztuk a megyei statisztikáknak megfelelő aggregátsági szintre. Míg az országos input-output táblák a gazdaság szerkezetét 65 ágazatra bontva mutatják, a megyei szintű statisztikák ilyen mély felbontást nem alkalmaznak, csupán 11 összevont ágazattal dolgoznak. Ezek a következők: A Mezőgazdaság; B–D–E Energia- és hulladékgyártás; C Feldolgozóipar; F Építőipar; G–H–I Kereskedelem, szállítás, vendéglátás; J Információ, kommunikáció; K Pénzügyi, biztosítási tevékenység; L Ingatlanügyletek; M–N Szakmai, tudományos tevékenység; O–P–Q Közigazgatás, oktatás, egészségügy; R–S–T–U Művészet, szórakoztatás, szabadidő. A területi bontásért cserébe a gazdaság ágazati sokszínűsége terén jelentős áldozatokat kell tehát hoznunk. A megyei szintű ágazati hatások és multiplikátorok jóval elnagyoltabb, pontatlanabb formában fejezhető ki. A 11 ágazatra összevont táblázatokat úgynevezett aggregáló mátrixok segítségével állítottuk elő a 65×65 ágazatos országos ÁKM-ekből. Az így kapott, 11×11 ágazatos országos input-output táblákból indulunk ki a megyei táblázatok előállítása során.

A megyei táblázatok peremadataira vonatkozóan meglehetősen korlátozottan állnak rendelkezésre statisztikai információk. A nemzeti számlákkal és az ÁKM-ekkel konzisztens módon kizárólag a területi (megyei) hozzáadott értékeket és munkajövedelmeket találjuk meg a KSH legrészletesebb publikációs felületén, a Tájékoztatási adatbázisban, amelyeket keresztábrákba rendeztünk (KSH [2018b]).

Az input-output táblák legszűlsebb peremeire, az ágazati kibocsátások értékére a statisztikai hivatal megyei szinten egyáltalán nem közöl adatot. Ezeket legfeljebb becsléssel tudjuk előállítani. Itt az egyik leggyakrabban alkalmazott feltételezés, hogy az ágazatok hozzáadott érték/kibocsátás arányai az ország minden megyéjében azonosak az országgal. Ezt feltéve, a megyei ágazati bruttó hozzáadott értékre (*Gross Value Added, GVA*) vonatkozó adatokból vissza tudjuk számolni a megyék egyes ágazatainak becsült kibocsátási értékét.

A megyei ágazatokban foglalkoztatottak számát hasonlóképpen becsülhetjük a megyei ágazati munkavállalói jövedelmek és az egyes szektorok országos egy főre jutó munkavállalói jövedelmeinek hányadosaként. E mögött természetesen az a feltételezés áll, hogy az egyes ágazatokban dolgozók átlagjövedelme minden megyében egyforma.

Az adott megye ágazatainak, valamint Magyarország más régióinak ágazati hozzáadott értékét, munkajövedelmét, foglalkoztatotti létszámát és kibocsátását a fentiek szerint határoztuk meg, és az interregionális input-output tábla alsó szárnyába rendeztük. Az alsó szárny kibocsátási peremének transzponáltja adja a regionális ÁKM sorok szerinti összesen értékeit, amelyeket az import és a nettó termékadók, valamint az összes felhasználás, a bruttó hozzáadott érték, a munkajövedelmek és a kibocsátás országos értékével kiegészítve, megkapjuk a teljes táblázat jobb oldali peremét.

A termékadók és az import egyes megyei ágazatokra és szektorokra vonatkozó értékét az országos ágazati, illetve szektorális termékadó/összes felhasználás, illetve import/összes felhasználás arányok alapján származtattuk.

Az egyes megyék interregionális input-output tábláit a beszállító és vevő ágazatok regionális specializációja mellett a régió relatív méretét is figyelembe vevő Flegg-féle lokációs hányadosok (Flegg és szerzőtársai [1995]) alkalmazásával becsültük:

$$FLQ_{ij}^r = \lambda^r CLIQ_{ij}^r,$$

ahol r az egyes régiókat, i és j az egyes ágazatokat jelöli;

$$CLIQ_{ij}^r = \frac{x_i^r/x_i^n}{x_j^r/x_j^n}, \quad \text{ha } i \neq j, \quad \text{és} \quad CLIQ_{ij}^r = \frac{x_i^r/x_i^n}{x^r/x^n}, \quad \text{ha } i = j;$$

$$\lambda^r = \left\{ \log_2 \left[1 + x^r/x^n \right] \right\}^\delta$$

a régió relatív méretét kifejező korrekciós szorzó $0 \leq \delta < 1$ érzékenységi paraméterrel, ahol x^r a megyei, x^n pedig az országos munkajövedelmek. Az FLQ lokációs hányadosokat az $a_{ij}^{rr} = a_{ij} \min(FLQ_{ij}^r, 1)$ szerint használhatjuk az országos input-output tábla a_{ij} közvetlen ráfordítási együtthatóinak módosítására, ahol a_{ij}^{rr} az intraregionális koeficienseket jelöli.

A belső négyzet és a háztartási fogyasztás oszlopokhoz tartozó elemek meghatározásához a fentiek szerinti Flegg-féle lokációs hányadosokat és kiterjesztett lokációs hányados (LQ) módszert használtunk, amely az interregionális kereskedelem értékeit maradékelven, az alábbi képlet szerinti koeficiensek segítségével határozza meg:

$$a_{ij}^{sr} = a_{ij} \left[1 - \min(FLQ_{ij}^r, 1) \right].$$

A szakirodalmi ajánlásoknak megfelelően a δ paraméter értékét 0,3-nek választottuk, a lokációs hányados intraregionális kapcsolatoknál figyelembe vett maximális értékét viszont nem 1-ben, hanem 0,99-ban határoztuk meg, ami azt jelenti, hogy még ha az ágazat megyei koncentrációja az országost meg is haladja, a beszállítások legalább 1 százaléka ekkor is régió kívülről érkezik.

A háztartások fogyasztását megbontottuk az adott megye és más hazai régiók háztartásainak fogyasztására. Az összes fogyasztást az adott terület összes munkajövedelmének országos munkajövedelemhez viszonyított aránya és az országos fogyasztási kiadás szorzataként becsültük.

Az egyéb hazai végső felhasználás és export oszlopainál az adott ágazat országos egyéb hazai végső felhasználás/kibocsátás, illetve export/kibocsátás arányait felhasználva generáltuk a kiinduló táblázatelemeket.

A kapott táblázatelemeket azért hívhatjuk csupán kiindulóknak, mert ezek esetén az input-output táblák alapvető könyvelési azonossága, miszerint az oszlop- és a sorösszegek megegyeznek, még nem (feltétlenül) teljesül. Szükséges a táblázat úgynevezett kiegyensúlyozása, a kiinduló elemek belső arányait legjobban megőrző módon az ismert, illetve becsült folyó termelő- és végfelhasználási (oszlopösszegek), valamint kibocsátási, nettó termékadó és import (sorösszegek) peremadatokra történő ráfeszítése. A táblázatok kiegyensúlyozását úgynevezett additív RAS eljárással (lásd Révész [2001b], Révész-Koppány [2018]) végeztük.